

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ YAYINLARI

Sempozyumlar / Paneller 3

Günümüz
Dünyasında
MÜSLÜMAN
ÖZİNLİKLER

III. KUTLU DOĞUM İLMÎ TOPLANTISI

İstanbul 1998

Başkan

Doç. Dr. Azmi Özcan

Genel Sekreter

Süleyman N. Akçeşme

Bağlarbaşı, Gümüşyolu caddesi 40 Üsküdar 81200 İstanbul/TÜRKİYE

Tel : (0216) 474 08 50 pbx Faks : (0216) 334 95 88 - 474 08 74

Elektronik posta : tdvisam@superonline.com

İSAM Başkanlığı'nın 23.02.1999 gün ve B-04-05-01/152-0527

ve Müttevelli Heyeti'nin 04.03.1999 gün ve 932/3 sayılı kararı ile basılmıştır.

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir

AMERİKA

Dr.Recep Şentürk

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi

Amerika'da Yaşayan Müslümanlar -Neden İslâm Amerika'da En Hızlı Yayılan Din?-

Günümüzde ABD'de tahminen 7-10 milyon arasında müslüman yaşamaktadır. Bu rakam toplam 250 milyonluk ABD nüfusunun % 4'ü civarında olup, nüfus açısından müslümanların yahudilerin önüne geçerek birinci büyük azınlık konumuna geldiklerini veya gelmek üzere olduklarını haber vermektedir. Sayısal artışın ne getireceğini ve ne kadar devam edeceğini kestirmek güçse de günümüz itibariyle bu durum ABD'deki müslüman azınlığın dünyanın en büyük müslüman azınlıklarından biri olduğunu göstermektedir. Nitekim, ABD'deki müslüman nüfusun, günümüzde 10 milyona ulaştığı belirtilen Batı Avrupa ülkelerindeki toplam müslüman nüfusa eşit olduğu tahmin edilmektedir.

İslâm isminin yaygın olarak ülke çapında 1950'lerden itibaren duyulmaya başlandığı göz önüne alınırsa bunun ne kadar hızlı bir artış olduğu hemen dikkati çeker.

Bugün İslâm'ın bütün dünyada olduğu gibi ABD'de de en hızla yayılan din olması müslüman ve gayri müslim gözlemcilerin dikkatini çekmektedir (Blank, s. 22). Ancak bu konu son derece önemli olmasına rağmen henüz ciddi bir şekilde ele alınmamıştır. Müslüman sosyal bilimciler kendi toplumlarındaki Batılılaşma ve modernleşme üzerinde yoğunlaştıklarından dünyada İslâm'a duyulan global yöneliş bu ilim adamlarının dikkatlerinden kaçmaktadır. Yeni doğumlar, göç ve ihtidâ bu artışın üç ana kaynağıdır. Yakın bir zamanda da bu artışın duracağını gösteren bir işaret yoktur. İslâm'a karşı ön yargılı medya kuruluşlarının kamuoyuna sunduğu müslümanlar hakkındaki menfi

imajlar bu artışın hızını belki azaltmakta ama durduramamaktadır. 1997 yılında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin en çok satan şairler (best seller) listesine girmesi İslâm'a gösterilen yüksek ilginin sadece bir göstergesidir.

Bu artışın sosyolojik açıdan en ilginç yanı bütün toplum katmanlarını etkilemesidir. Değişik oranlarda olsa da kadın-erkek, zengin-fakir, muhafaza-kâr-liberal, cumhuriyetçi-demokrat, yahudi-hıristiyan, eğitimli-eğitimsiz, siyah-beyaz, genç-ihthiyar her toplum kesiminden insanlar ihtidâ yoluyla İslâm'a gelmektedir. Özellikle üniversite gençleri ve hapisanelerdeki mahkûmlar arasında İslâm'ı kabul etme oranı oldukça yüksektir. Eğer toplumun sadece belli bir kesimi İslâm'a yönelseydi bu yönelişi anlamak daha kolay olabilirdi. Toplumun normalde birbirine zıt anlayış ve hayat tarzına sahip kesimlerinin aynı istikamette bir dinî tercihte bulunması, Amerikan toplumunda İslâm'a ihtidâ olayını son derece ilginç sosyolojik bir soru haline getirmektedir.

Neden ABD gibi bir toplumda insanlar İslâm'a bu kadar yoğun bir ilgi gösteriyorlar ve giderek artan bir şekilde onun kendileri için en ideal hayat tarzı olduğu sonucuna varıyorlar? Bu bir paradokstur. Bir tarafta İslâm dünyasında bazı toplum kesimleri Batılılaşma -ya da gerçek ifadesiyle Amerikanlaşma- adına İslâmî yaşam tarzını giderek terkederken diğer taraftan Batı'nın en gelişmiş toplumunda bazı insanlar İslâm'a yöneliyorlar. New York'ta baş örtülü hatta sarıklı Amerikan vatandaşları ile karşılaşmak veya metroda misvak, esans, namaz takkesi gibi malzemeler satan tezgâhlar görmek paradoksal olduğu kadar artık kanıksanmış manzaralardır. Uzak bir alâka gibi görünse de, bir yandan Mekke'ye McDonald's açılırken öbür yandan New York'taki Pakistan, Türk ve Arap lokantaları giderek artıyor. Küreselleşen dünyada enformasyon dağılım sürecinde eksik veya yanlış tanıma olgusuna İslâm dünyasının ABD'deki müslüman azınlık hakkında ne bildiği, ne kadar bildiği bir örnek teşkil edecek mahiyettedir. Bu konuda yapılması gereken hem Türkiye'yi Amerika'daki müslümanlara tanıtmak ve hem de oradaki müslümanları Türkiye'ye tanıtmak olsa gerektir. Çünkü ne Amerika'da Türkiye'nin ne de Türkiye'de Amerika'nın müslüman yüzü tanınıyor.

Halbuki son tarihî araştırmalar müslümanların Amerika ile alâkasının Avrupalılar'dan bile eski olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırmalara göre müslümanların Amerika kıtasını Batı Avrupalılar'dan önce bilmesi kuvvetle muhtemeldir. Öbür yandan, bu ihtimali bir kenara bıraksak bile Kolomb'un yanına Arap rehber aldığını ve kıtayı ilk gören denizcinin daha sonra İslâm'ı kabul ettiğinin ortaya çıktığını da göz önüne alarak, kıtada İslâm'ın tarihinin en azından "kıtanın keşfi" ile başladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ancak İslâm'ın ABD toplumundaki din mozaiğinde yerinin bizzat devlet tarafından kabul edilmesinin en açık ifadesi Eisenhower'ın 1957'de Washington İslâm Merkezi'nin açılışında yaptığı konuşmadır. Muhtelif İslâm devlet-

lerinin katılımıyla inşa edilen bu caminin açılışında Eisenhower şöyle demiştir: *"Bizler bütün gücümüzle sizin inançlarınız doğrultusunda ibadet etme hakkınız için mücadele edeceğiz."* Daha önce 1952 yılında ABD ordusu Federal hükümet kararıyla İslâm'ı tanımış ve müslümanlara dinlerini yaşama hakkının icabı olan kolaylıklar gösterilmiştir. Daha da eskiye gidersek, bugün ilk beyaz mühtedi olarak bilinen ve 1893'te İslâm'ı seçmiş olan Amerikalı diplomat Muhammed Alexandre Russel Webb'in faaliyetleri ile karşılaşırız ki onun faaliyetlerinde devrin halifesi II. Abdulhamid ile irtibatlı olduğunu ve İstanbul'dan maddî destek gördüğünü Yıldız Sarayı'ndaki arşiv belgeleri ortaya koymaktadır (Eraslan, s. 79-94).

Bu kısa giriş bilgilerinden sonra belirtelim ki buradaki esas maksadımız ABD'de yaşayan müslümanların içinde yaşadıkları toplumla ve kendi aralarında ördükleri sosyal ilişkiler ağını ortaya koymaktır. Bu sayede İslâm kimliğinin çağımızın en gelişmiş kabul edilen toplumundaki imkân ve problemlerini gözlemek mümkün olacaktır. Ayrıca insanların postmodern dönemde yaratıcı ile ilişkilerini Kur'an penceresinden nasıl kurduklarını, hayatlarına ve sosyal ilişkilerine nasıl bir anlam yüklediklerini ve bu anlamı tesis ettikleri sosyal kurumlara nasıl yansıttıklarını kısa da olsa gözleme imkânı bulacağız. Konuya neredeyse tamamen yabancı olan Türk okuyucusuna genel bir resim sunabilmek için çeşitli konulara fazla ayrıntıya girmeden değinilecek, ancak daha ileri düzeyde ilgilenmek isteyenlere çalışmanın sonunda bibliyografya verilecektir. Ayrıca yine ilgi duyacaklar için bu makaleye ek olarak hem XX. yüzyıl başında Amerika'daki müslümanların halini kısa da olsa ortaya koymas ve hem de Osmanlılar'ın Amerika'daki müslümanlara nasıl baktıklarının ana çizgilerini vermesi açısından Latineze edilmiş birkaç makale sunulmuştur. Bu makaleler Osmanlı aydınlarının ABD'de yaşayan müslümanlara karşı ilgisiz olmadığını göstermektedir.

Konuya girmeden önce burada kullanılan metotla alâkalı bir hususa açıklık getirilmelidir. Bu tebliğde Türkiye'den Amerika'ya bakmak yerine Amerika'dan yine Amerika'ya bakılacaktır. Bu bir metodolojik tercihtir. Böyle bir bakış açısının yararı olayları kendi bulunduğumuz konumdan değil kendi şartları içinde görmeye ve anlamaya daha elverişli olmasıdır. Bu tercihi yapmamızın bir sebebi de burada maksadımızın Amerika'daki müslümanların durumunu sadece bizimle ilintisi bakımından değil daha genel bir bakış açısından ele almaktır. Diğer taraftan ABD hükümetinin İslâm dünyası ile siyasi ilişkileri konumuz dışındadır; çünkü maksadımız sadece oradaki müslüman toplumu tanıtmaktır. Söz konusu ilişkiler Amerika'da yaşayan müslüman toplumu ilginlendirdiği ölçüde bu tebliğin ilgi alanına girer.

Bu tebliğin amacı ana hatlarıyla Amerika'nın müslüman yüzünü çizmeye çalışmaktır. Bu yüz Hollywood filmlerinde veya CNN'de hiçbir zaman görmemiz mümkün olmayan bir yüzdür. Basit bir mukayese ile, Türk filmleri ve televizyon kanalları Türkiye'nin İslâmî yüzünü ne kadar gerçekçi bir şekilde

tanıtıyorsa Amerikan filmleri ve televizyon kanalları da Amerikan toplumunun genelde dinî ve özelde İslâmî yönünü o kadar tanıtmaktadır. Diğer yandan konunun tabiatı icabı, Amerikanın müslüman yüzü ancak bir müslüman tarafından gerçek mânada anlaşılıp tanıtılabilir; çünkü gayri müslim bir araştırmacının bu konuda karşılaşılabilecek kavramsal ve sosyal zorluklar oldukça fazladır (Poston, s. 160-163, Haddâd – Lummis, s. 9-11).¹ Bu yazının mütevazî katkısı ilim dünyasında hâkim olan popüler Amerika imajının dışına çıkma yolunda küçük bir adım olması ve sosyoloji, edebiyat ve mukayeseli dinler tarihi ve diğer bakış açılarından yapılacak çalışmalara zemin hazırlamasıdır.

Bu tebliğ beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde ABD müslümanları hakkında genel demografik ve tarihî bilgiler verilecek ve bu konudaki literatür kısaca gözden geçirilecektir. İkinci bölümde ABD’de müslüman nüfusun sosyal kökenlerine göre tasnifi yapılacak, üçüncü bölümde sosyal kurumlar esas alınarak ABD müslümanlarının toplum, kültür, düşünce ve siyasî hayatları ve problemleri incelenecek, dördüncü bölümde de asimilasyon problemi ve sebepleri ele alınacaktır. Sonuç bölümünde ise ABD’deki müslümanları incelemenin bize modernleşme, Batılılaşma ve sanayi sonrası toplumlarda dinin durumu gibi genel meseleleri daha iyi anlama konusunda ne gibi bir katkıda bulunabileceği irdelenecektir.

ABD’de yaşayan müslümanlar toplumsal, kültürel ve teolojik bakımdan ilginç bir fenomen oluşturmakta, din tarihçileri ve sosyologları bu konuya giderek artan bir ilgi göstermektedirler (Haddâd – Smith, s. xv). Bu tebliğde bir yandan genel olarak ABD’deki müslüman azınlık hakkında panoramik bilgi verilmeye çalışılırken, esasen postmodern olarak tanımlanabilecek bir sosyo-kültürel ortamda İslâm’ın yayılışının sosyolojik sebepleri irdelenecektir. Ayrıca bu soruyla bağlantılı olarak “İslâm için Batılılaşmayı hâlâ bir tehdit olarak görmek gerekir mi? Eğer İslâm Batı’da yani Batı kültürünün merkezinde ve dünyanın en gelişmiş bir toplumunda hızla yayılan bir din ise kendi öz yurdunda Batı kültüründen menfî yönde etkilenmesi söz konusu olabilir mi?” gibi sorulara da cevap aranacaktır.

Bu çalışma aynı zamanda konuyu daha evrensel planda görmek isteyenler için “İslâm’a yönelişin Amerika’da ve başka coğrafyalardaki modern toplumlarda benzerlik gösteren global dinamikleri var mıdır?” sorusunun cevabına da katkıda bulunacaktır. Bu bakış açısından İslâm’ın modernitenin ihmal ettiği kavramsal ve sosyal bazı temel insani ihtiyaçlara cevap vererek, modernleşme sürecini tamamlamış toplumlarda kendine yer açtığı iddia edilebilir. Bu yüzden, Poston’a göre Doğu ve Batı dinleri mukayese edildiğinde İslâm, Batı’da yayılma konusunda en büyük şansa sahiptir (Poston, s. 181-186).

1 Haddâd ve Poston müslüman göçmenlerin baskıcı rejimlerden gelmesi gibi sebeplerden dolayı müslümanlar hakkında araştırma yapmak isteyen araştırmacıları cemaatin içine sızmaya çalışan ajanlar olarak gördüklerinden şikâyet etmektedirler. Bu nedenle her iki araştırmacı da araştırma yöntemlerini değiştirmek zorunda kalmışlardır.

I. Giriş

Brooklyn'deki Takva ve Cihad Mescidi İmamı Sirâc Vehhâc, Amerika'da yaşayan müslümanların önde gelen liderlerindedir. Kendisi ABD kongresinin açılışını yapan ilk müslüman liderdir. Onun ABD kongresinin Fâtîha sûresinin Arapça aslını ve İngilizce meâlini okuyarak açması ABD tarihinde ilk defa İslâm'ın Hıristiyanlık ve Yahudilik'le eşit kabul edildiğinin bu düzeyde resmen ifade edilmesi bakımından önemli bir olay olarak algılanmıştır. İmam Sirâc Vehhâc 1994 yılı Ramazanında Columbia Üniversitesi Müslüman Talebe Cemiyeti'nde yaptığı bir konuşmada ABD'deki müslümanların durumunu şöyle özetlemiştir:

Amerika'da İslâm binası çift kapılı bir ev gibidir. Bir yandan girenler var, bir yandan çıkanlar. Bir kısım Amerikalılar eski inançlarını bırakıp İslâm'ı bir hayat yolu olarak benimserken bir kısım müslümanlar da İslâm'ı bilerek veya bilmeyerek terkedip başka yollar benimsiyorlar.

Sirâc Vehhâc'ın ana çizgilerini ortaya koyduğu bakış açısından hareketle bu yazı, girişi müteakip, 1. "Eve yeni girenler" yani mühtediler ve muhacirler, 2. "Evde oturanlar" ya da dindar müslümanlar, 3. "Evi terkedener", daha açık bir ifadeyle asimile olanlar şeklinde üç bölüm halinde ele alınacaktır.

Evde oturanları, ABD'deki müslümanlar hakkında yaptıkları bir çalışmada Haddâd ve Lummis beş kategoriye ayırıyor: 1. Sadece ismen müslüman olanlar, cami ve cemaatten kopmuş liberal bir hayat süren ancak hâlâ dini kimlik olarak müslüman olanlar, 2. Cami ve cemaatle zayıf bir bağ içinde olan ve sadece temel birtakım İslâmî prensipleri uygulayıp muhafazakâr bir hayat sürenler, 3. Cami ve cemaate kuvvetli bir bağ ile bağlı olan ancak İslâm'ı sadece kendi şahsında yaşama gayreti içinde olan dindarlar, 4. Yine cami ve cemaate kuvvetle bağlı olan, İslâm'ı şahsında ve ailesinde yaşayan ve aynı zamanda onu toplumsal hayatlarına hâkim kılmaya çalışanlar, 5. Çoğunluğu mühtedi olan ve İslâm'ın mistik boyutuna önem veren sûfiler. Toplam müslüman nüfusunu sadece yaklaşık % 10'unun camilerle ve diğer dinî kuru-luşlara bağlantılı olduğu tahmin edilmektedir. Bu demektir ki büyük çoğunluk kurumsal dinin dışındadır ve asimilasyon tehlikesine mâruzdur.

Etnik köken itibarıyla Amerika'daki müslümanlar zengin bir mozaik oluştururlar. Bunu Haddâd ve Lummis'in yukarıdaki tasnifini bir teşbihle genişleterek ortaya koyabiliriz. Farzedelim ki beş katlı bir bina var ve bu gruplara birer kat tahsis edilmiş. Eğer bu insanların etnik kökenlerini göz önüne alırsak o zaman her katta birçok oda olduğunu düşünmemiz lazım. Araplar, Türkler, İndo-Pakistanlılar, Malezyalılar, Beyaz Amerikalılar ve Siyah Amerikalılar sadece birkaç örnek. Bütün İslâm devletlerinden ABD'de göçmen bulmak mümkündür. Ayrıca her etnik grubun kendi içinde alt gruplara ayrıldıklarını da unutmamak gerekir. Bu çeşitlilik insana hacda yaşanan tecrübeyi hatırlatmaktadır. Bunun en güzel örneği Türkiye'den giden Türkler ile Türkiye dışından gelen Türkler'dir. Türkiye dışından gelen Türkler geldikleri bölgenin kimliğini yansıtan dinî kurumlar oluşturmaktadırlar. Bu nedenle Kırım Türkleri'-

nin, Özbekler'in, Karaçaylılar'ın ayrı ayrı camileri vardır. Mahallî kimliğe dayalı gruplaşmalar Araplar ve Pakistanlılar arasında da görülmektedir. Arap ya da Pakistanlı olduğu halde farklı bölgelerden olanlar farklı cemaatler oluşturmaktadırlar.

Bu durum bir yandan Amerika'da yaşayan müslümanların ne kadar zengin bir mozaik oluşturduklarını ortaya koyarken, diğer yandan aralarında ümmet ve İslâm kardeşliği anlayışına dayalı ortak bir bakış açısı oluşturmanın zorluğunu da ortaya koyar. Bu konuda yaşanan problemler Ekber Muhammed (Abedin – Sardar, s. 159-177) ve Farah Ternikar tarafından dile getirilmiştir (Lin, s. 41-49). Özellikle Afroamerikan mühtediler ile muhacir müslümanlar arasında daha iyi bir kaynaşmaya ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Afroamerikan ve diğer müslümanlar arasında evlilik oranındaki düşüklük ve Amerikan orta sınıfının bir parçası haline gelmiş iyi gelir getiren mesleklerde çalışan göçmenler ile şehir ve kasabaların fakir semtlerinde yaşayan Afroamerikanlar arasındaki diyalog ve yardımlaşma eksikliği bu kaynaşmanın sağlanmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Bütün bu şikâyetlere rağmen müslümanlar farklı ırklar kaynaştırma konusunda diğer dinî gruplarla özellikle Hıristiyanlık'la mukayese kabul etmeyecek derecede başarı göstermektedirler. Hıristiyanlık siyah-beyaz ayrımının üstesinden gelemediğinden beyazlar ve siyahlar ayrı kiliselere devam etmektedirler. İkinci nesil müslüman göçmen çocukları böylesine bir entegrasyonu gerçekleştirmedi babalarına göre daha fazla şansa sahiptirler; çünkü onların hayat tecrübeleri ve konuştukları dil Afroamerikan veya mühtedi müslümanlarınkinden farklı değildir. Ayrıca onların mensup oldukları etnik grupların kültürleri ile ilişkileri babalarınıninki kadar güçlü değildir. Bu nedenle başlangıçta etnik özellikler taşısa bile giderek camiler herkese açık hale gelmektedir. Hutbeler ve diğer konuşmalar giderek daha fazla oranda İngilizce olmaktadır.

Dinî ve etnik kimlik yanında millî kimlik de göz önüne alınmalıdır. Müslümanların Amerika'da başarıları millî kimlik karşısındaki tavırları ile yakından alakalıdır. ABD'nin sadece hıristiyan, yahudi kültürü üzerine kurulmadığı müslümanların da bu kültürün oluşumunda en azından bundan sonra söz sahibi olacakları ve benimsedikleri millî kimliğin muhtevasını tanımlama konusunda harekete geçtikleri gözlenmektedir. Mühtedi müslümanların mevcut sisteme yabancılaşmamaları ve muhacirlerin entegre edilmeleri millî kimliğin dinî ve etnik kimlikle çatışmamasına bağlıdır. Sayıları her geçen gün artan müslümanların bu yolda başta Hıristiyanlık ve Yahudilik olmak üzere diğer dinlerin mensuplarının geçtiği süreçlerden geçmeleri beklenmektedir. Bunun en güzel örneği sayıları 10.000 civarında olan Amerikan ordusunda hizmet veren müslüman askerlerdir (Blank, s. 25).

Görüldüğü gibi Amerikalı bir müslüman birbiriyle kısmen örtüşen üç değişik sosyal ağa mensuptur ve her ağ ona ayrı bir kimlik kazandırmaktadır: Dinî, etnik ve millî. Bu sosyal ağlar ve kimlikler arasındaki ilişki son derece önemlidir. Farrakhan liderliğindeki İslâm Milleti (Nation of Islam) örneğinde

olduğu gibi bu kimliklerin çatışması çok kolaydır. İslâm milleti mensupları etnik yani zencilik kimliğini diğer kimlikler üzerine çıkardıklarından hem diğer müslümanlar, hem de diğer beyaz Amerikalılar'la problemlili ilişkiler içindedirler. Ancak aynı konumda olmalarına rağmen Vârisüddin liderliğindeki Sünnî Afroamerikan müslümanlar hem diğer müslümanlar hem de beyaz Amerikalılar'la iyi ilişkiler içindedirler.

1. Nüfus

Yukarıda sayılan etnik kimliklerin üzerinde İslâm, bir üst kimlik veya başka bir ifade ile bir şemsiye kimlik oluşturmaktadır. Renkleri, dilleri, memleketleri, dini yorumlayış ve yasayı tarzları büyük bir çeşitlilik arzeden bu insanlar dinî kimlikleri ile bir araya geldiklerinde sayılarının 10 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir (Akbar, s. 166). Ancak ABD'de müslümanların sayısı konusunda çok farklı rakamlar bulmak da mümkündür. Bu rakamlar bazan müslümanların sayısını 3-4 milyona kadar düşürmektedirler (Haddâd – Smith, s. 277). Müslüman nüfusun yoğunlukla bulunduğu şehirler arasında New York, Chicago, Los Angeles ve Houston vardır.

Amerika gibi istatistiğin son derece ileri derecede uygulandığı ve her konuda kesine yakın ölçümlere ulaşılan bir ülkede müslümanların sayısı konusunda bu kadar farklı rakamlar ileri sürülmesinin üç önemli sebebi olabilir: 1. Müslümanların ABD çapında henüz tam olarak örgütlenememiş olmaları, 2. İslâm'ın tâbillerinin bir camiye kayıtlı olmasını gerektirmemesi, buna mukabil Hıristiyanlık ve Yahudilik bir mâbede kayıtlı olmayı şart koşturmaktadır, 3. Müslümanların sayısının yahudilerin sayısını aşması ihtimali ki bu durumda yahudiler birinci büyük azınlık olma konumlarını müslümanlara kaptıracaklardır. Kısaca, bu konuda en umulmadık rakamları duymaya hazırlıklı olmak gerekir. Ancak her kesimin ortaklaşa kabul ettiği bir gerçek var ki o da ABD'de İslâm'ın en hızla yayılan din olduğu ve müslümanların sayısının her geçen gün bir çığ gibi büyüdüğüdür.

Bu 10 milyonluk azınlık 250 milyonluk toplam ABD nüfusunun % 4'ünü teşkil eder ve belki de bütün Avrupa ülkelerindeki müslüman azınlığın sayısına eşittir ki 8-10 milyon civarındadır. Bunun % 25'i Hint kıtasından, % 12'si Araplar'dan, % 50'si mühtedilerden oluşmaktadır (Power, *Newsweek* 16. 3.1968). *US News and World Report* dergisinin yayımladığı istatistiklere göre ABD'de en azından 5-6 milyon civarında müslüman yaşamaktadır ve bunların % 42'si Afrika, % 24'ü Güney Asya kökenli göçmenlerdir. Müslüman nüfusun sekizde biri Arap kökenlidir ve 80.000 civarında Batı Avrupa kökenli mühtedi bulunmaktadır (Blank, s. 22).

Amerika'da İslâm'ın hızla yayılışının en güzel göstergesi halka hitap eden mescidler ve üniversite gençliğine hitap eden müslüman talebe cemiyetlerinin sayısındaki hızlı artıştır. Günümüzde ABD'de ufak bile olsa bir mescidi olmayan kasaba veya bir müslüman talebe cemiyeti olmayan üniversite nâdir bulunur. Kuzey Amerika İslâm Toplumu (Islamic Society of North America -

ISNA) ve ona bağlı olarak Kuzey Amerika Müslüman Talebe Cemiyeti (Müslim Student Association of North America - MSA) camileri ve talebe cemiyetlerini bünyesinde toplayan şemsiye organizasyonlardır.

ABD'de ilk müslüman talebe cemiyeti 1952 yılında New York'taki Columbia Üniversitesi'nde kurulmuş ve ilk cuma namazı Birleşmiş Milletler'den gelen müslüman ülke elçilerinin de katılımıyla kılınmıştır. Daha önceden de küçük mahallerde cuma namazı kılınıyor olması kuvvetle muhtemeldir, ancak şu anda elimizde bu konuda veri yoktur. Namazda rektör ve önde gelen medya temsilcileri de bulunmuş ve ertesi gün hadise *New York Times* gazetesinde haber olarak yer almıştır. Günümüzde ise New York'ta cami sayısının 100'ü aşmış olması kuvvetle muhtemeldir. Üniversiteler diğer bütün talebe cemiyetlerini olduğu gibi müslüman talebe cemiyetlerini de mescid ve ofis olarak kullanılmak üzere oda tahsis ederek ve bütçe ayırarak malî yönden desteklemektedirler.

Her ne kadar elimizde kesin istatistikler olmasa da yukarıda ortaya konmaya çalıştığımız şekliyle İslâmî kurumların sayılarının her yerde göze çarpacak şekilde artması müslümanların Amerikan mozaığının bir parçası haline geldiğinin açık bir göstergesidir. Çeşitli istatistik metotlarını kullanarak bu konuda tahmin yapan çalışmalar da bulunmaktadır (Ba-Yunus 1987, 1988; Stone 1991; Weeks - Siddiqui 1992). ABD'de nüfus bürosu yaptığı sayımlarda din konusunda bilgi toplamamaktadır. Bu nedenle din konusunda yapılacak herhangi bir araştırmanın özel kaynaklardan desteklenmesi gerekmektedir. Diğer yandan ABD'nin geniş bir coğrafyaya sahip olması böylesine bir projeyi zorlaştıran başka bir sebeptir. Bu nedenle genellikle araştırmacılar örnekleme yoluyla seçtikleri bölgelerde yaptıkları araştırma sonuçlarını genelleştirerek bir sonuca varmaya çalışmaktadırlar.

Yeni yapılmış bir demografik çalışma olması bakımından (1994'te yapılmış ancak bu sene yayımlanmış) İlyas Ba-Yunus'un demografik çalışmasının sonuçlarını burada kısaca vermek uygundur. Adı geçen araştırmacının çalışması Chicago'da rastgele seçilmiş 3284 aile ile telefonla yaptığı mülâkata dayanmaktadır. Kırk iki çeşit dine sahip olduğu ortaya çıkan bu ailelerden 241'i kendisini müslüman olarak tanıtmıştır ki toplam 1180 fertten oluşmaktadır. Ba-Yunus bölgede mevcut olan din sayısının aslında kırk ikinin üzerinde olduğunu fakat küçük dinî grupların dinî tercihleri hakkında konuşmak istemediklerini belirtmektedir. Ba-Yunus'un bulgularına göre Chicago bölgesinde yaşayan insanların % 23,5'i hristiyan değildir. Chicago'da yaşayan hristiyanların % 31'ini Katolikler, % 29'unu Protestanlar teşkil etmektedir.

Araştırmaya göre Chicago bölgesinde hristiyanlardan sonra en büyük dinî grup müslümanlardır. Toplam müslüman nüfus 320.644 olarak tahmin edilmektedir ki bu toplam nüfusun % 3'ü civarındadır.

Bu örneklem içinde Afroamerikanlar, Güney Asyalılar (Pakistan, Hindistan), Araplar, İranlılar, Türkler ve diğer milletlerden insanlar bulunmaktadır. Chicago bölgesinde yaşayan müslümanların % 46'sını Afroamerikanlar, %

20'sini Araplar, % 19'unu Urduca konuşan Güney Asyalılar, % 7'sini Türkler oluşturmaktadır. Geriye kalan % 8'lik grubu ise İranlılar, Arnavutlar, Bosnalılar, Bulgarlar, Ukraynalılar, Afganistanlılar, Sri Lankalılar, Burmalılar, Malezyalılar, Endonezyalılar, Çinliler ve Filipinliler oluşturmaktadır.

Araştırmaya göre müslüman nüfus içerisinde kadınların sayısı erkeklerden oldukça fazladır. Bu nüfus içinde cinsiyet oranı 132'dir; yani 100 erkeğe karşılık 132 kadın bulunmaktadır ki bu 105 (100 erkeğe karşılık 105 kadın) olan ABD ortalamasına göre oldukça yüksek bir rakamdır.

Ortalama olarak müslüman nüfusun eğitime harcadığı yıl 14,5 senedir ki bu hem İslâm dünyasındaki hem de ABD'deki ortalamadan yüksektir. Bu nüfusun büyük çoğunluğu bilgisayar, mühendislik, eczacılık ve doktorluk gibi işlerle meşguldür. Ortalama yıllık gelir 50.000 dolar civarındadır. Bunlar içinde 20.000 dolar yıllık geliri olan bulunduğu gibi milyon dolardan fazla geliri olanlar da vardır.

Ba-Yunus aynı bölgede 1990 yılında yaptığı araştırma ile 1994 yılında yaptığı araştırmanın sonuçlarını mukayese ederek müslüman nüfusun artış oranı konusunda da bir sonuca varmıştır. Buna göre 1990'da aynı bölgede müslüman sayısı 995 iken bugün 1180'dir ki bu % 4,3 oranında bir artış demektir ve bu hızla devam ettiği takdirde on altı yıl içinde nüfus iki misline çıkacaktır.

Müslüman nüfusun artışında göç, doğumlar ve ihtidâ gibi çeşitli etkenler rol oynamaktadır. Göçmenler % 44, yeni doğumlar % 31, ihtidâ % 25 oranında bu artışa katkıda bulunmaktadır. Göçlerin devamı ABD göç yasalarına bağlıdır. Ancak yakın bir gelecekte müslüman göçünü engelleyecek bir yasa beklenmemektedir. Doğumlar istikrarlı bir şekilde devam edecektir denebilir. İhtidâ konusu ise geleceği kestirilemeyecek kadar giriftir bir husustur ancak bugüne kadar istikrarlı bir şekilde devam etmesinden hareketle yakın bir zamanda da aynı hızla devam edeceği tahmin edilebilir.

Ancak mühtedilerin -ve hatta diğer müslümanların- hayat boyu müslüman kalacaklarını beklemek doğru olmayabilir; çünkü göz ardı edilemeyecek bir grup belli bir dönem sonra asimile olarak İslâm'ı terketmektedir. Bu arada 1990 yılında yapılan araştırma sonuçları ile mukayese yapıldığında mühtediler içinde % 41'lik bir grubun dört sene önce kendini müslüman olarak tanıttığı halde artık İslâm'ı din olarak kabul etmediği ortaya çıkmaktadır. Bu durum İslâm'ın başlangıçta Amerikalılar üzerinde güçlü bir tesir yaparak ihtidâya yol açtığını ancak bu tesirin istikbalde de mutlaka aynı şekilde devam edeceğinden emin olunamayacağını göstermektedir.

Her halükârda, ilk defa 1960 yılında ciddi varlık göstermeye başlayan müslümanların bugüne kadar istikrarlı bir artış gösterdikleri ortadadır. Amerikalı bir gözlemci bu durumu şöyle değerlendirmektedir:

Kesin olarak 5 ilâ 6 milyonluk nüfuslarıyla Amerika'da müslümanlar şu anda Presbyterianlar'ı, Episcopalianlar'ı ve Mormonlar'ı aşmışlardır. Ay-

ventistler, Mennonitler, Yahova Şahitleri ve Christian Scientistlerin toplamından daha fazladır. Birçok demograf ülkenin ikinci yaygın dini olarak İslâm'ın Yahudiliği geçtiğini; bir kısmı ise geçmek üzere olduğunu söylemektedir (Blank, s. 22).

2. Amerika'da İslâm Tarihi

Batı Afrika'da yaşayan müslümanların eskiden beri Amerika ile ilişki içinde olageldikleri tahmin edilmektedir. Ayrıca 1492'den sonra müslümanlığını gizlemek zorunda kalan İspanya ve Portekiz müslümanlarının Avrupalı Hıristiyanlara Amerika'ya geliş gidişlerinde rehberlik ettikleri bir vakaıdır. 1500'lerde İspanya ve Portekiz'den belki de binlerce müslümanın Amerika'ya göç ettiği ancak baskılara dayanamamaya asimile oldukları iddia edilmektedir.

Amerika'ya XVII-XIX. yüzyıllar arasında önemli miktarda müslüman göçü olmuştur. Bu dönemde Amerika'ya götürülen on binlerce kölenin en az beşte birinin müslüman olduğu öne sürülmektedir. Ancak bunlar da baskılara dayanamamaya zaman içinde İslâmî kimliklerini kaybetmişlerdir.

Afroamerikalılar arasında İslâm'ın tarihini ele aldığı bir yazısında Âcile Ayşe Emetullah Rahman (Ajile Aisha Amatullah-Rahman) bu kölelerden üçüne dikkat çekmektedir: Hâfız Eyyûb (Eyyûb b. Süleyman), Prens Abdurrahman ve Kunta Kinte. Bunların üçünün de çok bilgili insanlar olduğu ve yönetici sınıftan oldukları anlaşılmaktadır. Bunlardan ilk ikisi büyük uğraşlardan sonra hürriyetlerini kazanıp Afrika'ya döndükleri halde Kunta Kinte ömrünün sonuna kadar köle olarak kalmıştır.

Prens Eyyûb b. Süleyman bugün Senegal'de olan Bornu'da 1702'de dünyaya gelmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyerek hâfız olmuş ve mükemmel Arapça öğrenmiştir. Eyyûb 1731'de Hıristiyanlar tarafından yakalanarak esir alınmış ve Amerika'da Maryland'a getirilmiştir. Özellikle namaz kılmasına müsaade edilmemesi Eyyûb gibi bir âlime çok ağır gelmiştir. Eyyûb babasına Arapça bir mektup yazarak kendisinin diyetini ödeyip hürriyete kavuşturmasını ister. Bu mektup bir şekilde Georgia Valisi James Oglethorpe'un eline geçer. Mektupta kendisini ortaya koyan kültür seviyesinden oldukça etkilenen vali onu serbest bırakır.

Hürriyetine kavuşan Eyyûb gemiyle İngiltere'ye gelir. Arapça bilgisi çok fazla olduğu için Oxford Kütüphanesi'nde bazı el yazmalarının İngilizce'ye tercümesi konusunda bilgisine başvurulur. Bir âlim ve prens olan Eyyûb 30 Ağustos 1734'te Senegal'e döner ve orada ziyafetlerle karşılanır.

Bir başka prens ve âlim olan Abdurrahman b. İbrahim Sori Mawdo'da o dönemde Afrika'dan Amerika'ya köle olarak getirilen ve daha sonra hürriyetine kavuşanlar arasındadır. 1788'de yakalanarak Amerika'ya getirilmiştir. Kendisi Fûlânî kabilesindedir ve Tîmbuktu şehrinde doğmuştur. Daha çocukken Kur'ân-ı Kerîm okumayı ve diğer İslâmî ilimleri öğrenmiştir. 1788 yılında Fûlânî kabilesinin sahil ticareti düşman kabile Hebboslar tarafından engellenmek istenince Sultan İbrahim oğlu ve veliahtı olan Abdurrahman'ı

2000 kişilik bir ordu ile isyanı bastırmak üzere onların üzerine gönderir. Hebboslar savaşta yenilir ancak savaşın sonra Velihaht Abdurrahman'ı tuzağa düşürerek yakalarlar ve sultandan intikam almak için onu köle olarak satarlar.

Prens Abdurrahman Amerika'da, Natchez, Missisipili Thomas Foster tarafından satın alınır; tam kırk yıl onun kölesi olarak kalır. Nihayet Fas sultanına bir mektup göndermeyi başarır, onun Amerika başkanı nezdinde girişimi sonucu 7 Şubat 1829 Cumartesi günü Afrika'ya döner ve 6 Haziran 1829'da altmış yedi yaşında Liberya'da vefat eder. Ölümünden önce dönemin Timbo kralı olan yeğeni Timbo'dan Liberya'ya o dönemde 6-7.000 dolar değerinde toz altın taşıyan bir kervan gönderir. Döneminde "prens" olarak tanınan Abdurrahman'ın bir portresi Amerika'da Kongre Kütüphanesi'nde asılıdır.

Kunta Kinte'ye gelince, o Eyyüb ve Abdurrahman kadar şanslı olmadığından hayatını köle olarak geçirmiştir. 1750'de Gambia'da Ömer (Omor) ve Binta Kinte'nin çocuğu olarak dünyaya gelen Kunta Kairaba Kunta Kinte'nin torunuydu ve dedesinin ismini taşıyordu. Hayatı meşhur yazar Alex Haley tarafından kitaplaştırılmıştır (Haley 1976). Halley'in *Kökler* isimli kitabı film haline getirilmiştir ve Türkçe'ye de çevrilmiştir. Kunta köle olduğu halde namazlarını kılmaya devam etmiş ve domuz eti yememiştir.

Nyang'a göre müslüman kölelerin direnişleri sebebiyle Jalof, Biafra, Mandigno ve Hausa-Fullah kabilelerinden Amerika'ya köle getirilmesi bir dönem yasaklanmıştır. Tahminen Mandigno kabilesinden 25.000, Fullah kabilesinden 45.000, Hausa kabilesinden 15.000 ve diğer kabilelerden 5.000.000 müslüman 1726-1806 yılları arasında Afrika'dan Amerika'ya köle olarak getirilmiştir.

Öte yandan Osmanlı Devleti'nden Amerika'ya XIX. yüzyıl başlarına kadar kayda değer bir göç olmamıştır. 1860-1923 yılları arasında Osmanlı Devleti tebaası içinde göç edenler arasında Doğu Anadolu'dan Ermeniler ve Lübnan'dan hıristiyan Araplar önde gelir. Balkanlar'ın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasından sonra bölge müslümanları içinden Amerika'ya hicret edenler çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nden göç aşağıda daha teferruatlı bir şekilde ele alınacaktır. Hint kıtasından müslüman göçü ise daha sonradır.

Ancak bu grupların hemen hepsi XX. yüzyılın ikinci yarısına kadar asimile olmadan yaşama şansına sahip değildi. Belirtilen dönemden sonra bir yandan farklı bölgelerden gelen göçmenlerin kendi aralarında organize olarak İslâmî kurumlar oluşturdukları görülmeye başlanmıştır. Mahallî camiler ve cami dışı kurumlar bir sonraki safhada bir araya gelerek millî organizasyonlar kurmaya başlamışlardır.

Osmanlı ve Amerikalı Müslümanlar

Amerika'da yaşayan müslümanlar ile Osmanlı Devleti'nde yaşayan müslümanlar arasında bir alâkanın tesbit edilebileceği kaynaklardan biri o dönemin yayın organlarıdır. Bu maksatla dönemin önde gelen İslâmî yayın organlarından *Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlürreşâd*'i taradığımızda Osmanlı

müslümanlarının ellerinden geldiği ölçüde Amerikalı müslümanlardan haberdar olmaya çalıştıkları gözlenmektedir.² Öte yandan devlet seviyesinde II. Abdülhamid'in bir halife sıfatıyla Amerika'daki müslümanlara dönemin politik çekişmelerini göze alarak gizlice yardım ettiği ortaya çıkmıştır. Buna mukabil Amerikalı müslümanlar orada Osmanlı aleyhine hareket eden gruplara karşı Osmanlı'yı desteklemişlerdir. Şimdi bu meselelere biraz daha ışık tatalım.

Bu tebliğe ek olarak sunulan yazılarda da ortaya konulduğu gibi Osmanlı müslümanları Amerika'daki müslümanlara büyük ilgi göstermektedirler. Bu makalelere bakarak o dönemde ABD'de yaşayan müslümanlar hakkında ilginç bilgiler edinmek mümkündür. Müslümanların kendi iç ilişkileri ve Amerikan toplumunu nasıl algıladıkları oldukça dikkat çekicidir.

Câmia-i İslâmiyye'nin kuruluşu ile alâkalı makale müslümanların daha o dönemde birlik ve beraberliğe ne kadar önem verdiklerini farkettilerini göstermesi bakımından ilginçtir. Ayrıca bu tebliğde üzerinde durulan eğitim ve kadının konumu gibi konular da o zaman Amerika'daki müslümanları meşgul eden meselelerin bir listesi olarak görülebilir. Bu konuların birçoğu günümüzde de hâlâ çözüme kavuşmamıştır.

Müslümanların ayrımcılığa mâruz kaldıkları da bir gerçektir. Amerika'da ayrımcılığa uğrayan müslümanlar Osmanlı ülkesinde Amerikalılar'ın daha fazla hak ve hürriyetten yararlanmasını kabul edilemez bulmaktadırlar.

Amerikalılar'ın müslümanlar ile birçok ortak özelliğe sahip olduklarından bahsedilmekte ve Amerikan modernleşme modeli örnek olarak sunulmaktadır. Ethem Nejat'ın "Amerika'da İslâm" ve "Amerika'da Müslümanlar" adlı yazıları ile M. Zekeriya imzasıyla yayımlanan "Amerika'da Allah'ın Birliği Günü" yazısı buna en güzel örnektir. Ancak ayrımcılığın sebebi uluslararası ilişkilerin Amerika'ya yansımalarıdır. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı karşısında yer alan milletlerin Amerika'daki uzantıları Amerikan halkını Osmanlı'ya karşı kışkırtma ve daha da ileri giderek İslâm'ı kötüleme çabası içine girmişlerdir.

Buna karşılık -Amerikan Kız Koleji'nin mezuniyet töreniyle ilgili haberde görüldüğü gibi- menfi Amerikan etkilerinden şikâyet de söz konusudur. Osmanlılar bir yandan Hıristiyanlığın Amerika'da tatbikinden memnun kalıp bunu dinden uzaklaşmayı savunanlara karşı örnek olarak gösterirken, diğer

2 *Sırat-ı Müstakim*'de Amerika'da lise müdürlüğü yapan Edhem Nejat imzasıyla 1326 yılında iki yazı yayımlanmıştır: "Amerika'da İslâm" (IV/sy. 85, s. 123-125) ve "Amerika'da Müslümanlar" (IV/82, s. 64-66). Amerika hakkında tesbit edebildiğimiz kadaryla *Sebilürreşad*'da dört yazı vardır: "Amerika'da Allah'ın Birliği Günü, Amerika'da İçkiden Sonra Tiyatrolar, Sinemalar, Oyunlar ve Eğlencelerin Men'i" (M. Zekeriya, XIX/469, [1337], 11-12); "Amerika'da Câmia-i İslâmiyye Teşkilâtı" (S.R. XIX/536-537, (1339), s. 133-135); "Amerika'da Müslüman Düşmanları" (Ali Enver Üsküdarlı, I-8/13-195 [1328], 248-249); "Amerikan Koleji'ni Tes'id" (S.R., Cilt 24, sayı 604, ay 6, yıl 1340, s. 91-92). Yeni *Sebilürreşad*'da da 1946-60 arası yayımlanmış dokuz yazı vardır: "Amerika'da Din İlerliyor mu Geriliyor mu?" (James Brown, Cilt 8, sayı 180, 1954, s. 70-71); "Amerika'da Dinî Terbiye" (Haluk Durukal, Cilt 13, sayı 304, 160, s. 52); "Amerika'da Dünya Din Kongresi" (S.R. Cilt 1, sayı 6, 1948, s. 96); "Amerika'da Hıristiyan Olan Türk Genci" (Nezihe Araz, Cilt 12, sayı 293, 1959, s. 284); "Amerika'da İslâmiyet" (Mehmet Kideys, Cilt 3, sayı 58, 1949, s. 124-25); "Amerika'da İslâmiyet" (A.R. Kurt, Cilt 3, sayı 63, 1949, s. 206); "Amerikalılar'ın Suallerine Cevaplar" (Ö.N. Bilmen, -10. Ciltte 227-235 sayılar arası devam eden yedi adet seri yazı-227: 19-21; 228: 34-36; 229: 50-52; 230: 71-72; 231: 82-83; 232: 98-99; 233: 114); "Amerika Mektupları: Amerika'da Din Adamlarına Saygı" (S. Enis Alpaytaç, Cilt 8, Sayı 178, 1954, s. 43). *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilürreşad*'daki yazılar Latinize edilerek ekte sunulmuştur.

yandan Amerikalı misyonerlerin Türk gençlerini hıristiyanlaştırmalarına karşı çıkmışlardır.

Amerikalılar'ın İslâm'ı kabul etmek konusunda açık fikirli olduklarından bahsedilmektedir. Ethem Nejat'ın yazıları buna en güzel örnektir. Ethem Nejat Bahâî ve Mormonlar'ın çok kolay bir şekilde İslâm'ı seçeceklerinden bahsetmektedir. Ancak Ethem Nejat Amerika'da İslâm'ı İngilizce olarak anlatacak hakiki âlimler olmadığından şikâyet etmektedir.

Gazetelerde Amerika hakkında bu haberler çıkarken Osmanlı Devleti de Amerika'daki müslümanlar ile ilgisini bir başka seviyede sürdürüyordu. Alexander Webb'in Osmanlı Devleti ile alâkası yeni gün yüzüne çıkmış bir örnek olması bakımından ilginçtir. Bu bakış açısından Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde daha derin araştırmalar yapılsa belki bizi şaşırtacak başka alâkalarla da karşılaşmamız mümkündür.

Amerika İslâm Tarihinde Bazı Mühim Tarihler

Bu bölümde Amerika'nın keşfinden bu yana günümüzde ABD sınırları içinde kalan bölgede meydana gelen olaylar üzerinde durulacaktır. Kanada ve Latin Amerika tarihi ile alâkalı olaylara burada işaret edilmeyecektir. Burada yerimiz sınırlı olduğundan olaylar teferruatlı olarak tartışılmayacak ancak bazı vakalar ileride tekrar tartışma konusu olacaktır.

- 1539 Batılılar arasında Estephan ismiyle tanınan Mağribli rehber New Spain valisi adına Arizona ve New Mexico'nun keşfine katıldı.
- 1717 Kuzey Amerika'ya "Arapça konuşan, domuz eti yemeyen, Allah'a ve Muhammed'e inanan" kölelerin gelmesi.
- 1758 Haiti'de müslüman kölelerin isyanı ve Brezilya'da kısa ömürlü bir İslâm devletinin kuruluşu.
- 1790 South Carolina'da Mağribliler'in yaşadığı kayıtlara geçti.
- 1856 Hacı Ali (Hajj Ali) isimli birisi Arizona'da ABD ordusu tarafından ulaşımında kullanılmak üzere deve yetiştirmek üzere faaliyete geçti.
- 1869 Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra bir grup Yemenli Amerika'ya geldi.
- 1900 North Dakota'nın Ross kasabasında kayıtlara geçmiş ilk cemaatle namaz.
- 1913 Mağrib Amerikan İlim Mâbedi, Newark, New Jersey'de kuruldu.
- 1919 Highland Park, Michigan'da Islamic Association kuruldu.
- 1922 Detroit, Michigan'da Islamic Association kuruldu.
- 1930 Quincy, Massachusetts'de Arab-American Banner Society kuruldu.
- 1930 Zenci müslümanlar tarafından Lost-Found Nation of Islam in the Wilderness of North America Hareketi başladı.
- 1934 ABD'nin ilk bilinen camii Cedar Rapidsin, Iowa'da açıldı.
- 1952 Federal hükümet, ABD ordusundaki müslüman asker ve subayların İslâm'ı din olarak beyan etmelerini kabul etti.
- 1952 International Muslim Society (IMS) açıldı.
- 1954 International Muslim Society (IMS) ismini Federation of Islamic Associations (FIA) olarak değiştirdi.

- 1957 Washington D.C. İslam Merkezi açıldı.
- 1963 Muslim Students Association (MSA) kuruldu.
- 1967 The Islamic Medical Association kuruldu.
- 1969 The Association of Muslim Scientists and Engineers kuruldu.
- 1972 Islamic Party of North America açıldı.
- 1972 The Association of Muslim Social Scientists kuruldu.
- 1974 Muslim World League (Dünya İslâm Birliği) 'ne Birleşmiş Milletler'de sivil kuruluş (NGO) statüsü verildi.
- 1975 Warith Deen Muhammed babası Elijah Muhammed'in heterodoks öğretisini reddederek Nation of İslâm'ı Sünnî bir çizgiye getirmeye başladı.
- 1976 Nation of Islam, ismini değiştirerek The New World Community of Islam in the West adını aldı.
- 1977 İlk Kuzey Amerika İslâm Konferansı toplandı.
- 1978 Warith Deen Muhammed Körfez ülkelerinin İslâmî davet çalışmalarına tahsis edilen fonların danışmanı oldu.
- 1978 The Council of Masajid of the United States yirmi caminin katılımıyla merkezi Suudi Arabistan'da olan Muslim World League bağlı olarak kuruldu.
- 1980 The World Community of Islam in the West ismini değiştirerek the American Muslim Mission ismini aldı.
- 1981 Prof. İsmail Râcî Fârûkî önderliğinde The International Institute of Islamic Thought (IIIT) açıldı.
- 1982 Islamic Society of North America (ISNA) Plainfield, Indiana'da 350'den fazla caminin katılımıyla kuruldu.
- 1982 The Council of Masajid, the Council of Masajid of the US ile birleşerek 151 mescidin katılımıyla the Continental Masajid of North America kuruldu.
- 1983 Chicago'da İslâm Üniversitesi kuruldu.
- 1985 Warith Deen Muhammed American Muslim Mission Hareketi'ni merkezi bir hareket olmaktan çıkardı.

3. Amerikan Müslümanlar Hakkında İlimi Çalışmalar

Poston ABD'de Amerikalı müslümanlar hakkında yapılan akademik çalışmaların gelişimini şöyle resmetmektedir:

Günümüz Amerika'sında müslüman profilini çıkarmak oldukça güçtür. Müslümanlar en az incelenmiş (sonuç olarak da en az anlaşılacak) azınlıklar arasındadır. Bilgi eksikliğinin ilk sebebi 1967'ye kadar müslümanların sayısının araştırmacıları cezbetmeyecek kadar az olmasıdır. İkinci olarak, müslüman göçmenler genellikle getto gibi bölgelere yığılmıyorlar. New York, Detroit ve Chicago gibi bazı şehirlerde müslüman nüfusun fazla olduğu bilinse de müslümanlar belli bir bölgede toplanmak yerine bütün bir şehre yayılmayı tercih etmektedirler. Böylesine bir nüfus durumu araştırmaları zorlaştırmaktadır. Üçüncü sebebe gelince, son zamanlara kadar müslümanların çoğunluğu siyah müslüman hareketinin üyesi idiler. Bu nedenle Amerika'da İslâm konusu genel olarak Amerikan tarihi ve sosyolojisi içinde değil de zenci sosyolojisi

ve tarihi içinde ele alınmıştır. Ancak bu durum hızla değişmiştir. ABD'nin Orta Doğu ilişkilerine karışması bütün sosyal ve eğitim arkaplanlarından Amerikalılar'ın İslâm'a yaygın bir şekilde ilgi duymalarına yol açmıştır (Poston, s. 28-29).

Amerikalı akademisyenlerin Amerikalı müslümanlara duyduğu ilgisizliğe bir istisna Yvonne Yazbeck Haddâd'dır. Haddâd tek başına ve başkaları ile ortaklaşa yaptığı çalışmalarla sahada en önemli otorite haline gelmeyi başarmıştır. Haddâd'ın bu konudaki ilk kitabı 1987 yılında Adair T. Lummis ile birlikte yayımladığı *Islamic Values in the United States* adlı kitaptır. *The Muslims of America* (1991) onun yayıma hazırladığı bir başka kitaptır. Haddâd, Jane Idleman Smith ile birlikte bu alanda iki kitaba daha imzasını atmıştır: *Mission to America* (1993) ve *Muslim Communities in North America* (1994).

Poston *Islamic Dawah in the West: Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam* (1992) adlı çalışmasında Amerika'da müslümanların dinlerini tanıtmak için yaptıkları faaliyetleri ve Batı'da İslâm'ı kabul edenlerin hangi sebeplerle kabul ettiklerini incelemiştir. Carol L. Anway'in *Daughters of Another Path: Experiences of American Women Choosing Islam* adlı çalışması ihtidâ olgusuna ışık tutan ilginç bir eserdir (1995). Afroamerikanlar'ın İslâm'a yönelişi baştan beri birçok araştırmaya konu olmuştur. Eric Lincoln'un *The Black Muslims of America* adlı çalışması bu sahanın ilk örneklerindedir.

Amerikalı müslümanlar hakkında yayımlanan incelemeler hakkında bibliyografik çalışmalar da vardır. Bunlardan iki tanesini burada zikretmekte yarar görüyoruz: Süleyman S. Nyang'ın "Islam in the United States of America: A Review of the Sources" (1981) ve Yvonne Yazbeck Haddad'ın "Muslims in America: A Select Bibliography" (1986) adlı makaleleri.

Türkçe olarak Amerika'daki müslümanlar hakkında dağınık birkaç gazete yazısından ve bir iki makaleden başka ilmi çalışma bulmak mümkün değildir. Bu ilmi boşluk, başta dinler tarihi, sosyoloji ve edebiyat alanında çalışan ilim adamlarımız tarafından olmak üzere en kısa zamanda doldurulmayı beklemektedir.

II. Eve Yeni Girenler: Muhacirler ve Mühtediler

Amerika'da İslâm'ın kökleri çok eskilere gitmektedir. İlim adamları bu konuda her geçen gün yeni deliller bulmaktadırlar. Bu deliller müslümanların eskiden beri Amerika kıtası ile alışveriş içinde olduğunu göstermektedir. Meselâ Kolomb'un rehberlerinin müslüman oluşu, kıtayı ilk gören gemicinin daha sonra İslâm'ı kabul edişi ve Sultan II. Abdülhamid'in Amerikalı bir mühtedi olan Mr. Muhammed Web'e New York'ta İslâm'ı yaymak amacıyla bir müessese kurmak ve gazete çıkarıp kitap basmak için Washington büyükelçiliği kanalıyla gizlice yardım ettiğinin Yıldız Sarayı Arşivi'ndeki belgeler yoluyla ortaya konulması Amerika'da İslâm'ın köklerinin giderek artan bir şe-

kilde ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Ancak günümüzdeki müslüman nüfus Afroamerikanlar'ın 1960'lı yıllarda İslâm'ı yeniden keşfetmesi ile dik-kati çeken bir sosyal fenomen halini almıştır.

ABD'de yaşayan müslüman nüfus kabaca iki gruba ayrılabilir: 1. Yerliler, 2. Göçmenler. Birinci grubu Afroamerikanlar ve beyazlar oluşturmaktadır ki, bunlar erken bir tarihte Afrika'dan veya Avrupa'dan Amerika'ya gelip yerleşmişlerdir. Aşağıda da tartışılacağı üzere beyaz ve zencilerin İslâm'a yönelik sebepleri arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. İkinci grup yani göçmenler daha müreffeh bir hayat için kendileri, babaları veya dedeleri Ame-rika'ya göç etmiş müslümanlardan oluşmaktadır.

Şimdi bu grupları kısaca inceleyelim.

1. İslâm Dünyasından Amerika'ya Hicret: Refah Arayışı

Haddad ve Lummis'in çalışmasına göre altmış İslâm devletinden ABD'de göçmen bulunmaktadır (Haddad - Lummis, s. 3) ki Muhammed Ekber bunu İslâm dünyasının microcosmosu olarak görmektedir (Akbar, s. 166). Bu göçmenlerden hiçbiri Amerika'ya İslâm'ı yaymak için gelmiş değildir. Yegâne sebep daha müreffeh bir hayata ulaşabilmektir. Halbuki hıristiyanlar arasında dinî sebeplerden dolayı ve özellikle misyonerlik maksadıyla Amerika'ya hicret önemli bir yer tutmuştur. Gerçi son zamanlarda seyrek de olsa İslâm âlimleri ABD'yi kısa müddetler için ziyaret etmeye başlamışlardır. Meselâ Türkiye'den ABD'ye sırf Amerikalılar arasında İslâm'ı yaymak için giden tek örnek Merhum Şeyh Muzaffer Ozak (1916-1985) olup çok kısa bir zaman içinde büyük bir ilgi toplamış, yüzlerce insanın İslâm'a girişine vesile olmuştur.

Ancak her ne kadar bu insanlar daha müreffeh bir hayat için Amerika'ya göç etmiş olsalar da farkında olmadan İslâm'ı Amerika'ya taşımak gibi önemli ve beklenmedik bir sosyal gelişmeye katkıda bulunmuşlardır. Bu insanlar önce evlerinde namazlarını eda ederken daha sonra yavaş yavaş camiler açmaya başlamışlar, başlangıçta cenazeler gayri müslim mezarlığına gömülürken veya anavatana gönderilirken zamanla kendi mezarlıklarını satın almışlardır.

Önceki dönemlerle mukayese edildiğinde son dönemdeki göçmenler ara-sında üniversite mezunlarının oranı daha önceki dönemdeki göçmenler ile mukayese edildiğinde daha fazladır (Haddad - Lummis, s. 5). Bu durum İslâm dünyasından ABD'ye yoğun bir beyin göçü yaşandığının göstergesi olarak alınabilir. Ancak aynı nüfus ABD'den İslâm dünyasına başta teknoloji olmak üzere birçok yeniliğin transfer edilmesinde de köprü rolü oynamaktadır.

ABD'ye müslüman göçü dalga dalga olmuştur. Haddâd ve Lummis bunu beş safhada ele almaktadır.

1. Dalga: 1875-1912

Bu tarihlerde göçmenler, Osmanlı Devleti yönetimi altında bulunan Su-riye, Filistin, Ürdün ve Lübnan'dan giden vasıfsız ve eğitimsiz müslüman

Araplar'dan oluşmaktadır. Bunlar kendilerinden daha önce giden Lübnanlı hıristiyan Araplar'ın izini takip ederek Orta Doğu'daki ekonomik bunalımdan kurtulmak maksadıyla ülkeye göç etmişlerdir. Bir kısmı geri döndüğü halde, diğerleri orada kalmayı tercih etmiştir.

Barbara Bilge (1994) ve Kemal Karpat (1985) Osmanlı Devleti'nden Amerika'ya göçü birer makalede incelemişlerdir. Bilge'nin verdiği mâlumata göre 1900-1925 yılları arasında Amerika'ya göçmen olarak kabul edilenlerden 22.089 kişi kendilerini Türk olarak tanıtmıştır. Bunlardan 20.652 si (% 93,1) erkek, 1433'ü (% 6,9) de kadındır. 1904-1908 yılları arasında göç en hızlı dönemini yaşamıştır. Bu dönemde 9889 göçmen kabul edilmiştir. 1910 yılında 1283, 1912-1914 yılları arasında 6044 göçmen kabul edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nden göç edenler arasında müslümanlar ve ırk olarak Türk olanlardan başka Ermeniler ve Kürtler gibi Osmanlı tebaası diğer din ve etnik gruplardan insanlar da vardı ve bunların çoğu kendilerini "Türk" olarak tanımlıyorlardı. Sünnî göçmenlerin büyük çoğunluğu dört-on dört yaş arasında okuma yazma bile bilmeyen köylülerdi. Erkekler çoğunlukla ya bekârdı veya hanım ve çocuklarını evlerinde bırakmışlardı. Sünnî müslüman göçmenlerin Amerika'ya giriş yaptığı limanlar arasında Providence, Portland, Maine ve New York önde gelmektedir.

Göçmenler genellikle vardıkları yerlerde oralara daha önceden gitmiş hemşehrileri tarafından karşılanıp kendilerine iş bulma konusunda yardımcı olunmuştur. İşler arasında Maine dağlarında kereste olarak ağaç kesmek, New England ve Great Lakes bölgesinde kanal kazmak veya daha batıda meselâ Colorado ve Wyoming'de tren yolu inşaatlarında çalışmak vardı. İşçilerin bir kısmının Panama kanalında çalışmak üzere yola çıktığı ve kendilerinden bir daha haber alınmadığından da bahsedilmektedir.

Osmanlı göçmenleri görüldüğü gibi birçok şehre dağılmışlardır. New York'a yerleşenlerin *Sadây-ı Vatan* adında bir gazete çıkardıkları bilinmektedir. Osmanlı göçmenlerinin önemli bir kısmının Detroit'teki Ford araba fabrikasında çalıştıkları görülmektedir. Bir tahmine göre 1930'larda bu fabrikada 10.000 civarında Türk çalıştığından bahsedilmektedir. Detroit'te bilinen ilk Türk göçmenin 1903 yılında geldiği göz önüne alınırsa bu oldukça önemli bir göç hareketidir (Bilge, s. 386).

O dönemde gelen göçmenler 1950'li ve 1960'lı yıllarda emekli oldular. Büyük çoğunluğu Türkiye'ye bir kere bile gelmedi; çünkü Türkiye'den tekrar geri dönmekten korkuyorlardı. Bu yüzden evlenmek için olsa bile Türkiye'ye gelmekten kaçındılar.

Osmanlı göçmenleri bazı istisnalar hariç Amerikalı kadınlarla evlenmediler ve Amerikan vatandaşlığını kabul etmediler. Çoğunluk bekâr ve bir yabancı olarak yaşadı ve öylece öldüler. Daha önce bahsettiğimiz gibi toplam göçmen nüfusun % 93,1'ini teşkil eden 22.652 erkek göçmenin % 95'i ölüncüye kadar hiç evlenmedi:

Kısmen memleketlerine dönüp orada nesillerini devam ettirecek aileler kurma rüyalarından dolayı, kısmen yabancı erkekler arasında toplu yerlerde serbestçe dolaşan Amerikan kadının iffeti konusundaki şüphelerinden dolayı, erkek göçmenlerin yüzde 95'i hiç evlenmedi. Bununla beraber memleketlerindeki akrabalarıyla irtibatlarını, bir gün geri döndüklerinde aile arazisinde pay sahibi olabilmek için para göndererek sürdürdüler. Anadolu lu erkeklerin ailelerine para gönderme işlemi vefatlarına kadar devam etti " (Bilge, s. 388).

2. Dalga: 1918-1922

1. Dünya Savaşı'nı müteakip ABD'ye Lübnan, Suriye ve Filistin'den ikinci bir göç dalgası olmuştur. Bundaki başlıca etken savaş sonrası söz konusu bölgelerin içine düştüğü politik ve ekonomik durumdur. Bu gruptakilerin çoğu daha önce oraya göç ederek yerleşmiş olanların akrabaları ve hemşehrileridir.

3. Dalga: 1930-1938

Bu yıllar arasında, ABD göç kanunları, göç hakkını sadece halen ülkede yaşayanların yakınlarına tahsis etmiştir. Bu durum müslüman göçünün azalmasına yol açmıştır.

4. Dalga: 1947-1960

Söz konusu dönemde sadece Orta Doğu'dan değil, Hindistan, Pakistan, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'dan müslümanlar ABD'ye göç etmişlerdir. Bunların çoğu eğitilmiş ve zaten Batılılaşmış insanlardı. Önemli bir kısmı da yöneticilerin yakınları ve çocuklarıydı ve maksatları daha müreffeh bir hayata erişmek, daha iyi bir eğitim görmek ya da daha serbest bir ideolojik ortama kavuşmaktı. Mısır'daki Nâsır Devrimi'nden, Irak'taki Baas Devrimi'nden ve Filistin'deki İsrail işgalinden kaçanlar bu dönemde ABD'ye göç etmişlerdir.

5. Dalga: 1967'den Günümüze

Altmışlı yılların sonlarından itibaren çıkanlar göç yasaları ABD sanayiinin iş gücü ihtiyacını etnik ve dinî vasıflara bakmaksızın karşılayacak şekilde genişletilmiştir. Bu aşamada göçün sebebi ekonomik, politik ve kültürelidir. Bu dönemde İslâm ülkelerinden ABD'ye bir beyin göçü olduğundan rahatlıkla bahsedebiliriz. Pakistan, Hindistan ve Arap ülkelerinden çok sayıda eğitilmiş insan ABD'ye göç etmiştir. Bunların bir kısmı talebe olarak gidip orada kalmış bir kısmı da bizzat Amerikan şirketleri tarafından davet edilmiştir. İsrail yenilgisinden sonra Filistinliler ve İran İslâm Devrimi'nden sonra İranlılar Amerika'ya göç eden grupların başında gelmektedir.

ABD'de müslüman göçmenler nisbî de olsa belli bir refah ve sosyal statü sahibi olmuşlardır. Nüfusun önemli bir oranını mühendis, doktor, avukat ve üniversite elemanı gibi uzmanlar teşkil etmektedir. Küçük bir grup ticaret ile uğraşmakta, bir diğer grup da hizmet sektöründe çalışmaktadır. Meselâ, New York'ta gazete bayilerinin büyük çoğunluğu Pakistanlı'dır; Brooklyn'de bakkalların büyük çoğunluğu Yemenli'dir.

Müslüman göçmenlerin elde ettiği ekonomik güç onların dinî faaliyetlere daha fazla katkıda bulunmalarını sağlamaktadır. Camilerin başkanları genelde ekonomik durumu iyi olan doktor, mühendis ve avukat gibi insanlar arasından çıkmaktadır. Ayrıca camilere, okullara, din ve hayır kurumlarına yapılan yardımı vergiden düşürme hakkı olması da maddî durumu iyi olan bu insanların dinî faaliyetlere destekçi olmaya sevkeden bir başka unsurdur.

2. Afroamerikanlar'ın İslâm'a Yeniden Yöneliş: Kök Arayışı

Yukarıda bahsedilen müslümanlar Amerika'ya kendi arzuları ile göç etmiş gruplardır. Ancak bunlar hiçbir zaman ABD'ye giden ilk müslümanlar olarak görülmemelidir. Çünkü daha önceden Afrika'dan çok sayıda müslüman iş gücü açığını tamamlamak amacıyla köle olarak Amerika'ya sevk edilmiştir.

Bu insanlar ağır çalışma şartları altında dinî kimliklerini ve aile yaşantılarını kaybetmişler ve zorla hıristiyanlaştırılmışlardır. Dinlerini değiştirip beyaz efendilerinin dinini benimsedikten sonra bile siyahlar, hıristiyanlar arasında da ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmekten kurtulamamışlar, beyazların gittiği kiliselere kabul edilmeyerek kendi kiliselerini kurmuşlardır ki bunlar genellikle Baptist kiliseler olarak bilinmektedir.

Ancak İslâm Afrikalı köleler arasında sözlü bir gelenek yoluyla ve aslından çok şey kaybetmiş şekilde de olsa yaşamıştır. Günümüzdeki uyanışın kökeni Paul Cuffee'ye kadar götürülebilir (Amatullah-Rahman, s. 30) ki o bunu oğlunun torunu Harry Dean'e aktarmıştır. Bu fikir daha sonra Duse Muhammed Ali tarafından daha da geliştirilmiştir. Bu üç insanın XIX. yüzyıl boyunca XX. yüzyılda ortaya çıkacak İslâmî uyanışın temelini attıkları söylenebilir.

Paul Cuffee, Said Cuffee isimli müslüman bir babanın çocuğu olup İslâmî şuuru ondan devralmıştır. Siyah olduğu için çocukken okula kabul edilmeyen Cuffee, Massachusetts eyaletindeki Cuttyhunk adasında masraflarını kendisi karşılayarak beyaz veya siyah olsun bütün çocuklara eğitim vermek amacıyla özel bir okul kurdu. Kendisi zengin bir gemi yapımcısıydı. ABD başkanına bir mektup yazarak köleliği kaldırmasını isteyen ilk kişidir. Onun girişimleri sonucu 1817 yılında vefat ettiği sene American Colonization Society kurulmuştur.

Harry Dean, Cuffee'nin neslinden gelen Susan Cuffee ile Fas asıllı John Dean'in evliliklerinden dünyaya gelmiştir. Kendisi önde gelen siyah milliyetçilerinden W.E.B. DuBois ve Marcus Garvey'de Pan-Afrikân düşüncelerin gelişmesinde etkili olmuştur. Afrika asıllılar arasında ekonomik yardımlaşma, kültürel şuur ve uluslararası politikada dayanışma gibi konular üzerinde durmuştur.

Edward Wilmot Bleyden (ö. 1912) veya İslâmî ismiyle Abdülkerim eserlerinde Afrika milliyetçiliği ile İslâm'ı mezcetmiş Batı Hindistanlı bir bilgin ve yazardır. İslâm milliyetçiliği düşüncesinin gelişmesine önemli katkıları olmuştur. 1912'de Bleyden'in öldüğü sene Duse Muhammed Ali *African Times*

and Orient Review isimli bir dergiyi Londra'da çıkarmaya başlamıştır. Dergideki fikirlerden çok etkilenen Marcus Garvey Amerika'dan 1912'de Londra'ya giderek Duse Muhammed Ali ile çalışmaya başlamıştır. Derginin üzerinde durduğu ve Garvey'i etkileyen hususlar arasında, Afroamerikalılar'ın ekonomik bağımsızlığa kavuşmalanna yapılan vurgu, kendine saygıya verilen önem ve Afrikalılar'ın tarihini incelemeye verilen ehemmiyet gibi hususlar vardır. Duse Muhammed Ali Afrika tarihi hakkındaki eserleri bir arada toplayan Arthur Schumburg'u da etkilemiştir.

XX. yüzyıl başında Afrika milliyetçiliğinin öncülerinden Marcus Garvey düşüncelerinin gelişimini şöyle özetlemektedir:

... Siyahların hükümeti nerede, kralı nerede, krallığı nerede? Başbakanı, ülkesi, elçileri, ordusu, donanması ve önde gelen insanları nerede? diye sordum. Bütün bunları bulamadım ve bunun üzerine ilân ettim "Onları ben kuracağım" (Garvey, s. 3).

Garvey 1914'te Universal Negro Improvement Association (Evrensel Zenci İlerleme Birliği)'ni kurmuştur. Bu birliğin sloganı "tek Tanrı, tek hedef, tek kader" di. Çok ateşli bir hatip olan Garvey ümitsizlik içindeki siyah kitleleri harekete geçirmeye çalışarak şöyle demiştir:

Dilenci bir ırk hiçbir zaman saygı görmez. İş için dilenmeyi bırakın kendi işlerinizi yaratın... Değişim için dilenmeyi bırakın değişimi kendiniz yapın. Unutmayın Allah kendilerine yardım edenlere yardım eder... (Garvey, s. 29).

Garvey'den sonra İslâm milliyetçiliğinin lideri Timothy Drew veya İslâmî adıyla Noble Drew Ali (1886-1929) olmuştur. Noble Drew Ali, Moorish Science Temple (Mağrib Bilim Tapınağı)'nı kurmuştur. Mâbede üyelikte hizmeti geçenlere birer kart ve "El" ya da "Bey" unvanı veriliyordu. Noble Drew Ali kırk üç yaşında bir tutukluluk döneminden kısa bir müddet sonra vefat etmiştir.

Noble Drew Ali'nin ölümüyle ortaya çıkan boşluğu 1930'larda Detroit'te ortaya çıkan Türk veya İran asıllı bir şahıs olan Muhammed Fard doldurmuştur. Fard kendine has bir teoloji ve mitoloji geliştirerek siyahları İslâm'a kazanmaya çalışmıştır. Ona göre bütün beyazlar şeytan ve bütün siyahlar iyidir. Fard eğitime, güvenliğe ve ekonomiye önem verdi. Bu maksatla İslâm Üniversitesi adı altında bağımsız bir eğitim sistemi kurulması için çalıştı. İslâm'ın Meyvası adı altında bağımsız bir güvenlik gücü oluşturdu ki hâlâ yaşamaktadır. Ayrıca zenciler arasında ticarete de ehemmiyet vererek ekonomik bağımsızlık için çalışmıştır.

Fard'ın fikirleri ve projeleri vefatından sonra yerine geçen Elijah Muhammed tarafından devralınmıştır. Elijah Muhammed'in (1897-1975) önderliğinde kurulan İslâm Milleti (Nation of Islam) Hareketi'yle birlikte tarihî köklerinden ve dinlerinden zorla koparılmış milyonlarca insan yeniden İslâm'a yönelmiştir. İslâm bu insanlara iki şey kazandırmaktadır: 1. Evrensel eşitlik, 2. Tarihî kökleri ile yeniden bağlantı kurmak.

Bu dönüşüm sürecinde Afroamerikanlar çok sıkıntı çekmişler, hıristiyan fanatiklere karşı mücadelede çok sayıda şehid vermişlerdir. Diğer yandan özellikle İslâm Milleti Hareketi'nin bölünmesinden sonra Sünnî müslümanlar ile ırkçı müslümanlar arasında çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bunun en güzel örneği merhum Malcolm X'in ya da İslâmî ismiyle el-Hâc Mâlik el-Şahbaz'ın (el-Hajj Malik el-Shabazz) (1925-1965) bir iddiaya göre Federal İstihbarat Bürosu (FBI) ve ırkçı müslümanların iş birliğiyle şehid edilmesidir.

Bugün Sünnî Afroamerikalılar'ın lideri Elijah Muhammed'in Ezher'de tahsil görmüş oğlu İmam Vârisüddin (Warith Deen Muhammad) ırkçı müslümanların lideri ise Louis Farrakhan'dır. Her iki grubun merkezi de Chicago'dadır. Farrakhan grubu Sünnî müslümanlar tarafından İslâm'ın dışında görülmemektedir; çünkü bir yandan İslâm'ın en temel bazı inanç ve ibadet esaslarını kabul etmemekte diğer yandan siyahların en üstün ırk olduğunu ve bu yüzden sadece siyahların müslüman olabileceğini iddia etmektedirler. Farrakhan liderliğindeki İslâm milleti hızla yayılmakta ve giderek daha fazla güç kazanmaktadır. Ancak bu yolla İslâm'a girenlerin büyük çoğunluğu bir müddet sonra ciddi olarak İslâm'ı araştırmak üzere Sünnîleşmektedirler.

Afroamerikalılar'ın İslâm'ı yeniden keşfettikleri yer genellikle çok ilginçtir ki hapishanelerdir. Günümüzde Amerikan hapishanelerinin çoğunda bir mescid bulunmaktadır ve isteyen mahkûmlara helâl yemek sağlanmaktadır. Ayrıca birçok hapishanede maaşı devlet tarafından ödenen imamlar vardır.

3. Beyazlar Arasında İslâm'a Yöneliş: Mâna Arayışı

Yukarıda anlatılanlara bakarak İslâm'ın sadece göçmenler ve Afroamerikanlar ile sınırlı kaldığı sanılmamalıdır. Haddâd ve Lummis 1995 yılı itibarıyla 80.000 civarında yerli beyaz müslüman olduğunu belirtmişlerdir (Haddâd – Smith, s. 283). Aradan geçen zaman içinde bu rakamın giderek arttığı rahatça söylenebilir.

Bilinen ilk beyaz mühtedi Muhammed Russel Webb'dir (ö. 1916). Kendisi ABD'nin XIX. yüzyıl sonunda Filipinler büyükelçisi iken Lahor Ahmediyye lideri Mirza Gulâm Han'ın teşvikiyle müslüman olmuştur. Daha sonra görevinden ayrılarak Amerika'ya gelip İslâm'ı orada tanıtmak amacıyla New York'ta *The Moslem World* adlı bir dergi ve daha birçok kitap yayımlamıştır. Faaliyetlerinde dönemin halifesi II. Abdülhamid'den destek görmüştür.

Haddâd ve Lummis beyazların büyük ölçüde tasavvuf yoluyla İslâm'a girdiklerini söylemektedir. Tasavvuf yoluyla İslâm'a giren beyazlara en güzel örnek Philadelphia'da Sri Lankalı Şeyh Bawa Muhyiddin ve New York'ta Şeyh Muzaffer Ozak kanalıyla İslâm'ı seçenlerdir. Her iki topluluk da önderlerinin vefatından sonra da büyüyerek varlığını devam ettirmekte ve şeyhlerinin eserlerini İngilizce olarak kitaplaştırarak yoğun bir yayın faaliyeti içinde bulunmaktadırlar. Bu arada Şeyh Nâzım Kıbrısı'nın ABD ve Kanada'ya kuşatan etkisinden de bahsetmek gerekir.

Çoğu eğitilmiş insanlardan oluşan beyaz mühtedilerin tasavvuf yoluyla İslâm'a yönelişlerinde üç önemli etken olduğu söylenebilir. Bunlardan en önem-

lisi tasavvufun insana ruhi ve akli seviyede sağladığı mânevî tatmindir ki kuru bilim perspektifi ve kapitalist maddecilikten bunalan insanlar bu sayede hayatlarına yeni bir anlam yüklemektedirler. Başta Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi Batı'da yaygın dinlerin bilimsel bakış ve kapitalist hayat tarzı karşısında yenilgiye uğramasının doğurduğu boşluğu doldurmaya İslâm potansiyel bir namzettir. İkinci etken ise tarikatın sıcak sosyal ortamıdır ki insanlar bu sayede yalnızlıktan kurtulup birçok şeyin paylaşıldığı bir dost çevresine kavuşmaktadırlar. Bir başka önemli sebep de İslâm'ın diğer dinlerle mukayese edildiğinde karmaşık dogma ve uygulamalardan uzak basitliği ve netliğidir. Özellikle hıristiyan inançlarının karışıklığı bu konuda önemli bir rol oynamaktadır.

İhtidâ sosyolojisi üzerinde çalışan Larry Poston hidayet hikâyelerini incelediği yetmiş iki tanınmış mühtedi örneğinden hareketle Batılılar'ın beş sebepten İslâm'a ilgi duyduklarını söylemektedir: Basitlik (% 20), akılcılık (% 21), insanların evrensel kardeşliği (% 19), bu dünyaya gereken önemin verilmesi (% 19) ve ruhban sınıfının olmayışı (% 10) (Poston, s. 176-179). Poston İslâm'a girişin yirmili yaşların sonu veya otuzun başında gerçekleştiğini belirtmektedir. Mühtedilerin hayatı ve ailelerini terketmediklerini, aksine hayatta daha aktif hale geldiklerini ve Meryem Cemile ve Muhammed Esed örneğinde olduğu gibi İslâm'ı Batı'da tanıtmaya gayret gösterdiklerini bildirmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, Amerika'da İslâm'ın yayılışı insanların refah, sosyal kök ve hayatın mânasını arayışlarının planlanmamış bir sonucudur. Fertler tamamen kendi ihtiyaçlarını karşılamak için hareket ederken bir yandan da farkında olmadan Yeni Dünya'ya İslâm'ı taşımışlardır. Bu insanlar inşa ettikleri sosyal kurumlar vasıtasıyla Amerika mozaiğinde İslâm'ı artık herkesin dikkate almak zorunda olduğu bir renk olarak yerleştirmişlerdir. Artık politikacısından sosyal bilimcisine, üreticisinden reklamcısına, televizyon kanallarının yöneticilerinden okul müdürlerine kadar herkes giderek büyüyen bu dinamik sosyal unsuru hesaba katmak zorundadır.

III. Evdekiler: Çoğulcu Bir Toplumda Müslümanlar

Bu bölümde Amerika'da yaşayan müslümanların sosyal hayatlarını sosyal kurumları merkez alarak tanıtmaya çalışacağız. Ele alacağımız kurumlar okul, cami, iş yeri ve aileden oluşmaktadır. Ayrıca ABD'deki İslâmî düşünce, internetteki İslâmî faaliyetler ve siyasette müslümanların yerinden de kısaca bahsedeceğiz.

1. Kurumlar

a) Cami: İbadet Meselesi

Etnik kimlikleri ve İslâm'ı seçme sebepleri ne olursa olsun yukarıda kısaca tanıttığımız müslümanların bulunduğu ortak zemin camiler ve mescidlerdir.

Cami sadece beş vakit namaz kılınan bir yer olmaktan öte, ister istemez bir sosyal merkez rolü üstlenmektedir. Genellikle camiler toplu yemeklerin yenebileceği, bayram kutlaması ve düğün gibi toplu faaliyetlerin ve hafta sonunda çocukların eğitiminin yapılabileceği şekilde inşa edilmektedir. Dolayısıyla imamın vazifesi de sadece beş vakit namaz kıldırarak kalmamakta, hanımların, çocukların ve gençlerin de dahil olduğu bir topluluğa her konuda rehberlik yapmak ve cemiyetin liderliğini üstlenmek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Ancak mevcut imamların toplumun bu taleplerine cevap verecek seviyede olmadıkları açık bir gerçektir. ABD'de imam yetiştirecek bir okul veya bir İslâm İlahiyat Fakültesi olmadığından ya az çok İslâmî bilgisi olanlar imamlık vazifesini üstlenmek zorunda kalmakta veya imamlar Amerika dışından gelmektedir ki bunların da çoğu ya İngilizce bilmemekte ya da cemaatlerinin içinde yaşadığı şartları anlayamamaktadırlar. Özellikle Afroamerikan cemaatlerin bu açıdan sıkıntıları vardır. Meselâ 1984 yılı itibariyle merkezi Suudi Arabistan'da bulunan Dünya İslâm Birliği (Muslim World League) yirmi altı imam görevlendirmişti. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı da 1990 yılından itibaren Türk azınlığa din hizmetleri sunmak üzere ABD'ye din görevlisi göndermeye başlamıştır. Sayıları onu aşmayan Türk imamlar sadece doğu tarafındaki vilâyetlerde hizmet vermektedirler ve yeterli İngilizce bilmemektedirler.

Cami ve imamların ABD'de bir başka rolü de dinler arası diyalogu yürütmek ve Amerikan toplumunu İslâm hakkında bilgilendirmektir. Toplumda dinler arası bir çatışma çıkmaması için bu tip çabalara özel bir önem verilmektedir. Özellikle hıristiyanlar, yahudiler ve müslümanlar arasında diyalog yoğun bir şekilde devam etmekte, her sene yüzlerce dinler arası diyalog toplantısı yapılmakta ve hatta önemli günlerde başka dinlerin mensupları ve önde gelenleri de davet edilmektedir.

Şu önemli gerçeği de unutmamak gerekir ki bugün ABD'de yaşayan müslümanların büyük çoğunluğu camiden kopuktur. Bunların oranının % 90 olduğu tahmin edilmektedir. Camiden kopuk müslümanlar asimile olmaya en müsait olanlardır.

Amerika'da mescid inşası 1920'lerde başlamıştır. 1952'de kurulan Federation of Islamic Associations of America sadece yirmi mescidin katılımıyla kurulmuştur. Halbuki bugün tesbit edilebilen 2300 müslüman kuruluşundan 1300'ü camidir. Bu sayısal artış yanında mahiyet açısından da ilerleme vardır. Kurulan ilk mescidler etnik temelli iken giderek bütün müslümanları kucaklayıcı mescidler inşa edilmektedir.

b) Okul: Eğitim Meselesi

ABD'de yaşayan müslümanlar, Haddâd ve Lummis'in araştırmasına göre, bütün dünyaya nisbetle günümüzdeki en eğitilmiş müslüman topluluktur (Haddâd – Lummis, s. 5). Mesleklerindeki eğitimleri alanında bu kadar üstün bir standart tutturmalarına rağmen Amerikalı müslümanların özellikle çocuk-

larının dinî eğitim problemini çözdükleri söylenemez. Ancak İslâmî okulların sayısı giderek artmaktadır. Fakat müteaddit üniversite girişimleri malî sebeplerden dolayı akamete uğramıştır. Bunun en çarpıcı örneği merhum İsmâil Râcî Fârûkî'nin girişimleri ile Chicago'da açılmış olan İslâm Üniversitesi'nin kapanmış olmasıdır.

Öte yandan Amerikan üniversitelerindeki İslâmî araştırmalar bölümlerinde görevli profesörler arasında müslüman olan pek nâdirdir. Gayri müslim profesörlerin bir kısmının yazılarında ve derslerinde tarafsız davranmadıkları gözlenmektedir. Amerikan üniversitelerinde İslâm'ın tarafsız bir şekilde temsil edildiğini görmek için bugün müslüman mühendis ve doktorlara nisbetle sayıları çok düşük olan müslüman sosyal bilimcilerin sayısının artmasını beklememiz gerekmektedir.

ABD'de öğretim kurumlarında bütün inançlara karşı saygı esastır. Bayramlarda müslüman talebeler imtihanlardan sorumlu tutulmaz ve tatil yapmalarına müsaade edilir. Bazan öğrenci velileri okula davet edilerek diğer öğrencilere ve öğretmenlere İslâm hakkında bilgi vermeleri istenir. Diğer talebe cemiyetleri gibi müslüman talebe cemiyetleri de üniversite bütçesinden malî yardım görür. Müslüman talebe cemiyetlerinin yukarıda bahsettiğimiz şekilde hızla yayılışının sebebi kısmen bu yardımlardır.

c) İş Yeri

Daha önce de bahsedildiği gibi müslümanlar hayatın her alanında diğer Amerikalılar ile omuz omuza çalışmaktadırlar. İş yerlerinde dine dayalı ayrımcılık yapmak kanunen yasaktır. Kılık kıyafet, ibadet ve bayram tatilleri konusunda pek problem çıkmaz. Bütün bu konularda Amerikalılar'ın büyük bir itina gösterdikleri görülmektedir. Meselâ, Amerikan ordusu kamuflajlı Kur'an'lar bastırıp müslüman üyelerine dağıtacak kadar esnek davranabilmektedir.

d) Kışla

Amerikan ordusunda 10.000 müslüman subay ve er vardır (Blank, s. 22-25). ABD ordusu bunların İslâm'ı uygulayabilmeleri için gerekli her imkânı hazırlamaktadır. Meselâ namaz vakitlerinde izinli sayılmaları ve domuz eti içermeyen helâl yemek sağlanması gibi. Müslüman olan kadın subaylar da kamuflajlı baş örtüsü ile vazifelerine devam etmektedirler. Dini uygulama konusunda müslümanlara gösterilen bu kolaylık diğer dinlere mensup olanlara da gösterilmektedir.

e) Hapishane

Amerika'da İslâm'ın gelişmesinde hapishaneler çok önemli bir rol oynamıştır. Malcom X gibi önde gelen liderlerin bazıları İslâm'la hapishane-deyken tanışmışlar ve ilk İslâmî eğitimlerini orada almışlardır. Hapishanelerde din aynı zamanla bir iyileştirme ve tedavi unsuru olarak kabul edildiğinden dinî uygulamalara her türlü kolaylık gösterilmektedir. Birçok hapishanede mescid ve maaşı devlet tarafından ödenen imam bulunmaktadır. Hapishanede

İslâm'ı kabul eden ve öğrenen bazı insanlar serbest hayatlarında birer İslâm davetçisi olmaktadır.

2. İnternet: Sanal Mekânda İslâm

Dünyadaki müslümanlar içinde sanal mekânda başka bir ifadeyle internette en aktif olanlar Amerikalı müslümanlardır. Halbuki Suudi Arabistan ve Suriye gibi ülkelerde internet kullanımı tamamen yasaktır. Teknik alanlardaki profesyonellerin çokluğu yeni buluşlar yapmak ve onları hızla adapte etmek konusunda önemli bir etken olarak görülebilir. Günümüzde internette aktif olan müslümanların yürüttüğü birçok haberleşme grupları vardır. Müslümanların fert veya grup olarak açtıkları sayısız Web sayfaları (homepage) vardır.

İnternetteki bu faaliyetler İslâm hakkında bilginin kolayca yayılmasına, temel kaynakların İngilizce tercümelerinin herkesce ulaşılabilir hale gelmesine, Amerikalı müslümanların kendi aralarında ve dünyanın diğer yerlerindeki müslümanlar ile daha kolay haberleşmesine ve böylece mahallî ve global entegrasyona katkıda bulunmaktadır.

3. İhtilâf ve Çatışma Hatları

Müslümanlar ile gayri müslimlerin belli kesimleri arasında muayyen konularda farklılık ve dolayısıyla gerilim ortaya çıkmasına vesile olan ana meseleler burada kısaca ele alınacaktır. Müslümanların toplumun tamamı ile çatışmaya girmesi söz konusu değildir; bunun yerine belli konularda zaten devam etmekte olan çatışmalarda müslümanlar kendilerini taraf olarak bulmaktadırlar. Bunların başında cinsî ahlâk gelmektedir. Müslümanlar ile özellikle ibâhîlik (libertinizm) ve ahlâkî izâfîcilik (moral relativizm) arasında gerilim vardır. Bu çatışmada dindar hıristiyanlar ve yahudiler de aynı çatışmayı yaşamaktadırlar. Öbür yandan İslâm'ın koyduğu ahlâkî prensiplere saygı göstermeyen insanlar diğer dinlerden olduğu halde kendi dinlerinin koyduğu ahlâkî prensiplere saygı göstermeyen insanlarla bu gibi konularda bir gerilim yaşamamaktadırlar. Dolayısıyla müslümanlar sadece müslüman oldukları için bir cephe oluşturmamaktadırlar. Bunun yerine İslâm'ın önerdiği tavırlarla örtüşen tavır sahibi toplum kesimleriyle ittifak yapmakta, ihtilâf edenler ile çatışmaktadır. "Amerikan toplumunun İslâm'a topyekün karşı olduğu" gibi popüler bir ön yargının hiçbir tabanı yoktur.

a) Cinsî Ahlâk

Amerikan kültürünün liberal kanadı ile İslâm kültürünün en bâriz çatışma alanı cinsel ahlâka dair konulardır. Yukarıda özellikle "Amerikan kültürünün liberal kanadı" tabiri kullanılmıştır, çünkü cinsel ahlâk konusunda muhafazakâr hıristiyan ve yahudiler ile müslümanlar arasında temelde çok az bir fark vardır. Kültürel çatışmanın odaklandığı noktalar şunlardır: Kadınların örtünmesi, karşı cinsten arkadaş edinme ve kadın erkek ortak eğlence faaliyetlerine katılma.

b) Düşünce: Nasr, Fârûkî ve Fazlurrahman

1970'lerden itibaren Amerika'da İslâm düşüncesinin yeni bir merkezinin sessizce ortaya çıktığı söylenebilir. Bu bağlamda en önemli isim merhum şehid

İsmâil Râcî Fârûkî'dir. Onun ortaya atmış olduğu bilginin İslâmîleştirilmesi (Islamization) veya İslâmîliği (Islamicity) projesi hâlâ gündemdeki yerini korumaktadır. Keza Fârûkî'nin ABD, Malezya ve Pakistan'da kurmuş olduğu eğitim ve araştırma müesseseleri hâlâ yaşamaktadır. Uluslararası İslâmî Araştırmalar Enstitüsü'nün yayınları ve dergisi benzeri görülmedik bir şekilde birçok dile aynı anda çevrilmekte ve dünyanın dört bir yanında takip edilmektedir. Fârûkî'nin hayatı ve düşüncesi Muhammed Şefik tarafından kitaplaştırılmıştır (1994).

Fârûkî'nin Temple Üniversitesi'ndeki mesai arkadaşı ancak ondan farklı bir yol takip eden Seyyid Hüseyin Nasr ise gelenekselci düşünce alanında dünyada en önde gelen isim olarak bilinmektedir. Arap âleminde pek etkisi olmamakla beraber ABD ve Türkiye'de çok geniş etkisi vardır. Nasr geleneksel felsefi ve tasavvufi düşünceye önem veren yazıları ile tanınmıştır. Modern bir bakış açısından geleneksel İslâm düşüncesini başarı ile yorumlamaktadır.

Öbür yandan ne Arap âleminde ne de ABD'de pek etkisi olmayan ancak Türkiye'de talebeleri vasıtasıyla etkisini hissettiren bir başka ilim adamı da Chicago Üniversitesi profesörlerinden Fazlurrahman'dır. Fazlurrahman bilginin alt yapı (sosyoekonomik) şartların ürünü olduğunu ve üst yapının (kültür ve din) alt yapı (ekonomi ve siyaset) tarafından belirlendiğini iddia eden Marxist bilgi sosyolojisini hatırlatan bir bakış açısını İslâmî kaynaklara uygulaması ile dikkatleri üzerine çekmiştir.

Üçü de ABD'de yaşamış ve orada İslâm dünyasında etkili olacak düşünce sistemlerini geliştirmiş olan bu düşünürler, özellikle Türk gençleri ve akademisyenleri üzerinde de etkili olmuşlardır. Üçünün de hemen hemen bütün eserleri Türkçe'ye tercüme edilmiş, müteaddit baskılar yapmış ve tartışmalara kaynaklık etmiştir.

Diğer taraftan şurasını da belirtmek lâzımdır ki Amerika'daki müslüman entelektüeller sayılamayacak kadar çoktur. Bunların çoğu üniversitelerde profesör olarak çalışmaktadırlar. Kendi sahalarında başarılı olan bu insanlar Amerika'da İslâm düşüncesinin gelişmesine katkıda bulunacak eserler verdikleri gibi İslâm dünyasında da adlarını duyuracak çalışmalar yapmaktadırlar.

c) ABD İç Siyaseti ve Müslümanlar

Müslüman nüfusun artışı, onları ister istemez Amerikan politikasında ciddiye alınması gereken bir unsur haline getirmiştir. Bunun sonucu olarak seçim zamanlarında politikacılar bölgelerindeki büyük camileri gezip konuşmalar yaparak oy istemeye başlamışlardır. 1996 seçimlerinde ABD'deki müslümanların % 75'i Clinton'a oy verdi (Power, Newsweek 16.3.1998). Clinton bunu unutmadı. Ramazanda First Lady Hillary Clinton müslümanlardan bir grubu Beyaz Saray'a iftara çağırdı ve orada misafirlerinin hoşuna gidecek bir konuşma yaptı. Benzer bir iftar Pentagon'da yapıldı. Müslümanlar Washington'da ABD'nin iç ve dış politikasını kendi lehlerinde etkileyecek lobiler de kurmuşlardır ancak bu lobilerin benzer lobilerle rekabet edecek güce ulaşması zaman alacaktır.

d) Sosyokültürel Semboller

Giyim kuşam, mimari, yemek, ezan, bayramların kutlanması gibi sosyo-kültürel semboller konusunda müslümanlar ile gayri müslimler arasında bârız bir ayırım vardır. Bu konular bazan gerilime yol açmaktadır. ABD ile Irak, Libya ya da İran örneğinde olduğu gibi müslüman bir ülke arasında uluslararası bir gerilim yaşandığında İslâmî semboller aşırı uçların saldırısına uğramaktadır. Böyle bir durumda başörtülü kadınlar, sarıklı erkekler ve camiler çok kolayca hedef haline gelmektedir.

Öbür yandan müslümanların içki içmemeleri, domuz eti ve İslâmî usulle kesilmemiş etleri yememeleri bir başka gerilim noktasıdır. Müslümanlar toplanılarda bu yüzden diğer insanlardan ayrılmaktadırlar. Müseviler de domuz eti yemediklerinden ve müslümanlarınkine benzer diyet kurallarına (koşer) sahip olduklarından bu gibi hususlarda yahudiler müslümanları daha iyi anlamaktadırlar. Müslümanlarla yahudiler arasında kurallara dayanan ve hayatı düzenleyen din sahibi olma bakımından genel bir ortak yön vardır. İslâm iç dünyaya, sevgiye ve evrensel kardeşliğe verdiği önem bakımından Hıristiyanlığa, kurallı din olması bakımından da Yahudiliğe benzemektedir.

IV. Evi Terkedenler: Asimilasyon

Daha önce de belirtildiği gibi ABD'de İslâm dünyasının birçok yerinde olduğu gibi müslümanların büyük bir çoğunluğu cami ve cemaate ya çok zayıf bir bağ ile bağlıdır veya tamamen kopuktur. Ancak bu insanların bir kısmı hâlâ domuz eti yememek ve benzeri kuralları muhafaza ederler. Fakat bir grup insan vardır ki onlar tamamen dinî kimliklerini kaybetmişlerdir. Bunlar hakkında henüz ciddi sosyolojik araştırmalar yapılmadığı için bu konuda ortaya atılacak iddialar sağlam zemine sahip olmaktan uzaktır.

1. Ayrımcılık

Asimilasyonun temelinde ayrımcılık ve ayrımcılıktan kurtulabilmek için insanların toplumda hâkim davranış ve düşünce tarzlarını benimseme stratejisi yatmaktadır. Özellikle ABD'nin İslâm ülkeleri (İran ve Irak örneğinde olduğu gibi) ile dış ilişkilerinin bozulduğu dönemlerde müslümanlar ayrımcılığa daha fazla mâruz kalmaktadırlar. Halk İslâm konusunda son derece eğitimsizdir. Bu nedenle müslümanların birçok davranışlarını yorumlamakta zorlanmakta ve tuhaf bulmaktadır. Abdest almak, namaz kılmak, oruç tutmak, domuz mâmulleri yememek, gençlerin karşı cinsten arkadaş edinmemesi ve tesettür gibi hususlar bu olgularla ilk defa karşı karşıya gelen insanlarda şaşkınlığa ve ayrımcılığa kolaylıkla yol açabilir.

Ancak anlatıldığı zaman Amerikalılar'ın mutaassıpları hariç büyük çoğunluğunun bunları saygı ile karşıladığı bir gerçektir. Meselâ örtünmenin dinî boyutu ifade edildiği takdirde, hicabını muhafaza eden müslüman bir hanım, birtakım insanların gözlerinde hıristiyan azizelerine benzetilmekte ve büyük bir saygı uyandırmaktadır. Çünkü Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta da tesettür

son zamanlara kadar yaygın olarak uygulanmaktaydı; bugün ise sadece rahibeler ve birtakım Ortodoks yahudi kadınlar tarafından kısmen uygulanmaktadır. Domuz etini yahudiler de yasak görmektedirler. Ancak bu yasak sadece muhafazakâr ve Ortodoks yahudiler tarafından uygulanmaktadır.

Bu tip benzerlikler karşılıklı anlama imkânını arttırmaktadır. Fakat farklı olmanın fiyatını ödeme şuuruna sahip olmayan müslümanlar asimile olmayı tercih etmektedirler. Ancak ayrımcılığa karşı müslümanlar giderek daha iyi örgütlenmekte, hâkim kültürü özümseme yerine kendi kültürel değerlerini yaşatmanın yollarını bulmaya çalışmaktadırlar. Ayrımcılık kurbanlarını desteklemek için kurulmuş olan Concil of American-Islamic Relations'ın yaptığı açıklamaya göre 1998'de müslümanlara karşı şiddet olayları 1997 yılında % 58 azaldığı halde ayrımcılık % 60 artmıştır.

2. Dağınıklık

ABD'deki müslümanların İslâmî kimliklerini sürdürmeleri hiçbir sosyal baskı ve ayrımcılığa veya dış tesire mâruz kalmaları bile kolay değildir. Bunun en önemli sebebi sosyal ve coğrafi açıdan dağınıklık içinde olmalarıdır. Dağınık bir coğrafyaya yayılmış müslümanların yeterli derecede sosyal örgütlenmeye sahip oldukları söylenemez. Sonuçta müslümanlar birbirlerinden ziyade gayri müslimler ile sosyalleşmekte ve etkileşmektedir.

Bu durumun sonucu olarak güçlü sosyal kurumlar ortaya çıkamamakta ve dağınık haldeki küçük grupların kurdukları kurumlar yetersiz kalmaktadır. Meselâ müslümanlar hâlâ eğitim alanında kendi kurumlarına sahip olamamışlardır. Halbuki Amerika'da Katolikler ve yahudiler gibi büyük gruplar bir yana, son derece küçük ve hatta fazla bir mâzisi olmayan yeni dinî grupların bile birçok eğitim kurumları ve üniversiteler açtıkları görülmektedir. Ancak bugün ABD'de hâlâ bir tane bile imam yetiştirecek bir kurum veya bir İslâm İlahiyat Fakültesi yoktur. Kısaca ifade etmek gerekirse dağınıklık ABD'de % 90'ı hiçbir İslâmî kuruluşa üye olmayan müslümanların kurumlaşmasını yaşlatmakta ve asimilasyona yol açmaktadır.

V. Sonuç: Amerika'da İslâm'ın Geleceği

Amerika'yı gözlemleyen müslüman ve gayri müslim araştırmacılar baştan beri İslâm'ın Amerika'da kolaylıkla yayılacağına dair kanaat belirtmişlerdir. Bir lise müdürü olan Ahmet Nejat 1326 yılında *Sırât-ı Müstakim* dergisinde bu fikri dile getirdiği gibi, 1977 yılında yayımladığı *The Native American Religions: A Challenge and Oppurtunity for Islam in the New World* adlı eserinde Mevlânâ Muhammed İmrân da aynı fikri belirtmiştir. Müslümanların kendi dinlerinin tarafını tuttuklarından böyle bir fikir belirtmeleri tabii sayılıp subjektifliğe atfedilebilir. Ancak ilginç olan, New York'daki Nyack College'de Missiology (Misyonerlik Bilimi) Bölüm Başkanı Larry Poston'un da 1992'de yayımladığı *Islamic Da'wah in the West* adlı eserinde aynı kanaati paylaşması diğer dinlerle yaptığı mukayese ile İslâm'ın yayılma şansının daha fazla olduğunu söylemesidir. Peki neden? Bunun bazı sebeplerine şöyle atıf yapılabilir:

Amerikalılar'ın açık fikirliliği. *Sebilürreşâd* dergisinde Edhem Nejat imzasıyla çıkan bir yazı Amerika'da İslâm'ın çok kolay yayılacağını belirtmektedir:

İslâm ulemamız Amerika'ya gelip her yerde vaaz etseler şüphesiz az zamanda çok Amerikalı'yı müslüman görürüz. Çünkü Amerikalılar'da İslâm olmağa pek çok istidat vardır. Bahâîler ile Mormonlar'a İslâm'ı kabul ettirmek çok kolay bir şeydir. Fakat lisana âşına, hakiki âlim vâzilere ihtiyaç vardır. Hakikati gören bir Amerikalı "orrayt" (all right) diyerek hemen doğruyu kabul eder, hiçbir şeyi dinlemez (Edhem Nejat, s. 65).

Görüldüğü gibi yazar, açık fikirli olduklarından dolayı Amerikalılar'ın İslâm'ı kabul edeceğini ifade etmektedir.

Hıristiyanlık'tan tatminsizlik. Mevlânâ Muhammed İmrân Amerikalılar'ın ve özellikle Kızılderililer'in İslâm'ı kolaylıkla kabul edeceğini savunmaktadır. İmrân'a göre Amerikalılar dine ihtiyacı şiddetle hissetmektedirler. Ancak çoğu sadece ismen hıristiyan olan bu insanların ihtiyacı tatmin edilmemektedir. İslâm onlara takdim edildiğinde "şahsî tecrübe" ile İslâm'ın zevkini tadacak ve İslâm'ı kabul edeceklerdir. İmrân, Vine Deloria'dan (Deloria 1970) şöyle bir alıntıda bulunmaktadır.

Amerika'nın bir dine ihtiyacı var. Hıristiyanlığa geri dönüşü savunmuyorum. Çünkü bu dinin 2000 yıllık kan ve ikiye yüzlülük tarihi var ve insanları makineye dönüştürmekten başka bir katkıda bulunmamıştır (İmrân, s. 14).

İmrân özellikle Kızılderililer'in Hıristiyanlığın kendilerini sömürmek için bir araç olarak kullanıldığının farkında olduklarını ve yeni bir din arayışı içinde bulduklarını söylemektedir.

U.S. News - World Report dergisinin 20 Temmuz 1998 tarihli sayısı bu tahmini doğrulamaktadır. Blank şöyle yazmaktadır:

Meksika'da Navajo rezervasyonunda [Amerika'da Kızılderililer'e ayrılan bölgelere verilen genel isim] bile bir cami var: İslâm Plains'den Peublos'a kadar uzanan alanda küçük fakat eskiye dayanan bir varlığa sahip (Blank, s. 23).

Poston müslümanların misyonerlik yapmak şöyle dursun misyonerlik fikrinden bile nefret ettiklerini belirtmektedir (Poston, s. 181). Buna rağmen İslâm Amerika'da yayılmaktadır. Poston "neden?" sorusuna cevap aramakta; konuya yeni dinlerin Amerika'da neden yayıldığı hakkında uzman olan Jacob Needleman'a atıfta bulunarak ışık tutmaya çalışmaktadır. Needleman *The New Religions* (Yeni Dinler) adlı eserinde Amerikalılar'ın Zen Buddhism, Subud, Transcendental Meditation gibi dinlere ilgi duyularının üç sebebe bağlamaktadır: 1. Fert-merkezîlik: Toplumdan önce ferdin problemlerine çözüm önermek; 2. Akıl-merkezîlik: Gönül, hisler ve heyecanlardan ziyade kafaya ve tefekküre önem vermek; 3. Şahsî tekâmül: İnsanların tekâmül ederek varlığın ileri derecelerine "şimdi" ve "burada" ermelerinin mümkün olduğu düşüncesine sahip olmak.

Poston, Needleman'ın geliştirdiği ve Uzakdoğu dinlerine uyguladığı bu kriterleri İslâm'a uygulamakta ve şöyle bir sonuca varmaktadır:

İslâm'ı bu üç vasıf açısından değerlendirmek insanı İslâm'ın Batı ortamında yayılma konusunda çok büyük bir potansiyele sahip olduğu sonucuna varmaya götürür. İslâm akidesi hakikaten fert ile Allah arasında aracı koymaması bakımından fert merkezlidir; herkes kendi ruhî gelişiminden sorumludur. İslâm'ın akla yaptığı vurgu çok bârizdir ve bu durum Needleman'ın yeni dinlerin hisler yerine akla önem verdikleri hakkındaki gözlemiyle uyum içindedir. Son olarak, İslâm namaz ibadetini, oruç disiplini ve zekati önemle vurgular, ayrıca Kur'an'ın âyetlerinin ve Hz. Peygamber'in hadislerinin ezberlenmesi önemli görülür. Bundan dolayı bu din Batılı gençlere cazip gelen bütün özelliklere sahip görünmektedir (Poston, s. 182).

Bütün bu gözlemler bizim başta ortaya attığımız Amerika'da İslâm'ın neden en hızlı yayılan din olduğu sorusuna ışık tutmaktadır. Ancak bu çalışmaların tek eksikliği İslâm'ın sadece Amerika'da değil bütün dünyada yayıldığını göz önüne almamalarıdır. Kanaatimizce İslâm'ın global bir yayılma içinde olduğunu göz önüne alırsak daha genel sonuçlara varmak mümkündür.

Global bir bakış açısıyla genel olarak modernizmin, başta Hıristiyanlık, Yahudilik, Budizm, Hinduizm ve Afrika dinleri olmak üzere yeryüzünde yaygın olarak bulunan dinlerin insanlar üzerindeki etkisini kırdığı, ancak İslâm'ın bu konuda bir istisna teşkil ettiği söylenebilir. İslâm modern bilim ile çatışmasından dolayı modernizm ideolojisinden menfi olarak etkilenmemiş ancak Batı karşısında politik alanda mağlûp duruma düşmüştür. Modernitenin mağlûp edemediği geleneksel bir kavrayış sistemi olarak İslâm moderniteden şikâyetçi veya en azından ruhen tatminsizlik içinde olan insanlara yaşadıkları coğrafyaya bakmaksızın bir çözüm olarak cazip gelmektedir. Postmodernizmin moderniteye sunduğu eleştiriler de ayrıca İslâm'ın yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle en son tahlilde paradoksal bir şekilde daha fazla modernleşme daha fazla İslâmlaşmaya yol açacaktır, denebilir. Amerika'da İslâm'ın en hızlı yayılan din olması bunun en güzel göstergesidir.

Küreselleşme ve dinî ve etnik çoğulculuk karşısında İslâm'ın teolojik ve hukukî temellere sahip uzun bir tarihî geleneğe sahip olması da İslâm'ın yayılmasında etkili olmaktadır, denebilir. ABD'de müslümanların sosyokültürel tecrübeleri sosyologlar için bulunmaz bir laboratuvar vazifesi görebilir. ABD'deki İslâm tecrübesinden elde edilecek en önemli ders belli bir gelişmişlik derecesine ermiş çoğulcu bir toplumda müslümanları ne gibi bir durum beklemektedir sorusuna cevaptır. Müslümanlık çoğulcu bir toplumda oranın şartlarına adapte olarak yayılmaktadır. Bunun sebebi İslâm medeniyetindeki millet sistemi geleneğidir. Öte yandan İslâm çoğulculuğa teolojik ve hukukî temel sağlayan tek dindir. Diğer dinlerin mensupları -özellikle Ehl-i kitap- İslâm teoloji ve hukukunda sınırları net olarak çizilmiş bir varlık alanına sahiptir. Ancak ne Hıristiyanlık ve ne de Yahudilik kendi mensubu olmayanlara teolojik ve hukukî alanda varlık tanımaktadır. İslâm'da dinî çoğulculuk

geleneksel kelâm ve fıkın bir icabı olarak tarih boyunca millet sistemi içerisinde bilfiil uygulandığı halde Hıristiyanlık ve Yahudilik'te çoğulculuk teolojiye ve dinî kurallara rağmen gelişmekte olan modern bir olgudur. Bu durum internet gibi vasıtalarla çoğulcu bir yapıya doğru hızla giden ve küreselleşen dünyada İslâm'ı cazip kılan en önemli hususlardan biri olarak tebâüz etmektedir.

Gözlemciler kuru bilim ve kapitalist maddecilikten ruhen tatmin olmayan Amerikalılar'ın ihtiyaçlarına İslâm'ın en güzel şekilde cevap vermekte olduğunu söylemektedirler. Bu durum İslâm'ın postmodern çağda Amerika'da büyük bir ilginin odağı olacağıının göstergesi şeklinde değerlendirilebilir. Amerikalılar sosyal yalnızlık, hayatın anlamını arayış ve tarihî kökenlerini yeniden keşfetme gibi fertlere göre değişen sebeplerle İslâm'a ilgi göstermektedirler.

Gazetelerin birinci sayfalarında yer alan bu olayların ardında, sanayi sonrası modernliğin bizzat merkezinde faaliyet gösteren bir İslâm'a referans yapılarak ortaya çıkan yeni toplumsal, kültürel, siyasî ve dinî kuvvet çizgileri vardır. Bunlar çok sayıda anlam taşıyıcılarıdır (Kepel, s. 10).

Öte yandan ABD tecrübesi, çok dinli bir toplumda müslümanların diğer dinlerin mensuplarıyla karşılıklı saygı esasına dayalı olarak barış ve huzur içinde yaşayabileceklerinin bir örneğini de ortaya koymaktadır.

Türkiye'deki müslümanlar olarak Amerika'daki müslümanları tanımak için yapılacak çalışmalar, başta internet olmak üzere gelişen iletişim ve ulaşım teknolojisinin gittikçe küçülttüğü ve neredeyse küçük bir köy haline getirdiği dünyamızda farklı bölgelerde yaşayan müslümanlararası dayanışma için de gereklidir.

ABD'deki müslümanların tecrübesini incelemek bizdeki Batılılaşma tartışmalarına da ışık tutabilir. İslâm'ın Batı'nın en güçlü toplumunda giderek yayılması Batılılaşmanın İslâm'a bir zarar vermeyeceğini, aksine daha fazla dinamizm kazandıracağını göstermektedir. Çünkü İslâm, Batı kültürünün bugün ulaştığı ileri seviyeye rağmen insana veremediği mânevî tatmini verme, din ve bilim çatışmasından insanlığı kurtarma, cinsî ahlâkı ve aileyi koruma, ırkçılığı ve dinsel ayrımcılığı yenerek farklı ırk, din ve renklerden insanlar arasında gerçek kardeşliği kurma gücüne sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abedin, Syed Z. - Ziauddin Sardar, *Muslim Minorities in the West*, London 1995.
- Allison, Robert, *The Crescent Obscured: The United States and the Muslim World*, New York 1995.
- Amatuliah-Rahman, Ajile, "A History of Islam among African Americans", *Islam in America* (ed.) Lin, Lan Phylis, Indianapolis 1998.
- Anway, Carol L., *Daughters of Another Path: Experiences of American Women Choosing Islam*, Lee's Summit 1996.
- Austin, Allan D., *African Muslims in Antebellum America : Transatlantic Stories and Spiritual Struggles*, New York 1997.
- Ba-Yunus, Ilyas, "The Muslim Population of Illinois", *Islam in America* (ed. Lin, Lan Phylis), Indianapolis 1998, s. 13-24.
- Bilge, Barbara, "Voluntary Associations in the Old Turkish Community of Metropolitan Detroit", *Muslim Communities in North America*, (ed.) Haddad, Y.Y. and Jane Smith, New York 1994.
- Blank, Jonah, "The Muslim Mainstream", *U.S. News and World Report*, July 20, 1998, s. 22-25.
- Braswell, George W., Jr., *Understanding Sectarian Groups in America : The New Age Movement, the Occult, Mormonism, Hare Krishna, Zen Buddhism, Baha'i, Islam in America*, Nashville, Tenn. 1994.
- Dodds, Elreta, *The Trouble with Farrakhan and the Nation of Islam: Another Message to the Black Man in America*, Detroit, Mic. 1997.
- Haddad, Yvonne Yazbeck, "Muslims in America: A Select Bibliography", *The Muslim World*, April 1986, s. 93.
- Haddad, Yvonne Yazbeck - Adair T. Lummis, *Islamic Values in the United States*, New York 1987.
- Haddad, Yvonne Yazbeck - Jane Idleman Smith (Ed.), *Muslim Communities in North America*, New York 1994.
- Haddad, Yvonne Yazbeck - Jane Idleman Smith, *Mission to America : Five Islamic Sectarian Communities in North America*, Gainesville, FL. 1993.
- Imran, Maulana Muhammad, *The Native American Religions: A Challenge and Opportunity for Islam in the New World*, Lahore 1977.
- Karpat, Kemal H. "The Ottoman Emigration to America, 1860-1914", *International Journal of Middle Eastern Studies*, sy. 17 (1985).
- Kepel, Gilles, *Allah in the West : Islamic Movements in America and Europe*, Stanford, CA. 1977; tercümesi için bk. *Allah'ın Batısında* (trc. Işık Ergüden), İstanbul 1995.
- Kozzegi, Michael A.- J. Gordon Melton (Ed.), *Islam in North America : A Sourcebook* (Religious Information Systems, Vol 8), 1992.
- Lang, Jeffrey, *Even Angels Ask : A Journey to Islam in America*, Beltsville, MD. 1977.
- Lin Lan, P. *Islam in America: Images and Challenges*, Indianapolis 1998.
- Lincoln, Eric, *The Black Muslims in America*, New York 1973.
- Mallon, Elias D., *Neighbors : Muslims in North America*, New York 1989.
- Marsh, Clifton E., *From Black Muslims to Muslims : The Resurrection, Transformation, and Change of the Lost-Found Nation of Islam in America, 1930-1995*, Boston 1996.
- Muhammad, Amir N. *Muslims in America : Seven Centuries of History, 1312-1998: Collections and Stories of American Muslims*, Beltsville, MD. 1998.
- Nyang, Sulayman S., "Islam in the United States of America: A Review of the Sources", *Islamic Culture*, April 1981, s. 93-109.
- Poston, Larry, *Islamic Da'wah in the West*, New York 1994.
- Power, Carla, "The New Islam", *Newsweek*, 16.3.1998.
- Rashad, Adib - Sulayman S., Dr. Nyang (Introduction), *Islam, Black Nationalism and Slavery : A Detailed History*, Beltsville, MD. 1995.
- Richardson, E. Allen, 1981. *Islamic Cultures in North America : Patterns of Belief and Devotion of Muslims from Asian Countries in the United States and Canada*, New York 1981.
- Shafiq, Muhammad, *The Growth of Islamic Thought in North America : Focus on Ismail Raji Al Faruqi*, Maryland 1994.
- Stone, C., "Estimate of Muslims Living in America", *The Muslims of America*, (ed.) Y. Haddad, New York 1991.
- Weeks, J.R. - M. Siddiqi, *The Muslim Population of the United States: A Pilot Project*, San Diego 1992.
- Wormser, Richard, *American Islam : Growing up Muslim in America*, New York 1994.

NOT : Bu bibliyografya sadece tebliğde kaynak gösterilen eserler hakkında olmayıp konuyla daha geniş çapta ilgilenecekler yol gösterecek şekilde son dönemde yayınlanan bazı eserler de ilave edilerek hazırlanmıştır.

EKLER:**OSMANLILAR'IN GÖZÜYLE AMERİKA'DA MÜSLÜMANLAR**

Metinde kısaca tartıştığımız *Sırât-ı Müstakim* ve *Sebilürreşâd*'da Amerika hakkında çıkan yazılar Osmanlı müslümanlarının Amerika ve Amerikalı müslümanlar hakkında sahip oldukları imajı ortaya koymak maksadıyla Latinize edilerek burada sunulmuştur.

1. AMERİKA'DA MÜSLÜMANLAR (I)

Amerika'da oturmuş ve Amerika âdetine oldukça vukuf hasıl etmiş olan muharrir-i âciz Amerika'daki dindaşlarımıza dair bizce mühim bazı şeyleri arzedeceğim:

Amerika'da Türk, Kürt, Arap, Arnavut, Boşnak olmak üzere tahminen 10.000 Osmanlı müslüman vardır. Yalnız 10.000 müslümanın Şimâli Amerika hükümetinden Müttehide-i Amerika'da bulunması şâyân-ı nazar-ı dikkat bir meseledir. Osmanlı müslümanları Müttehide-i Amerika'nın Massachusetts, Road Island, New York, Pennsylvania, Illinois, Missouri hükümetleri dahilinde ikamet ederler, New York'a karîb olan Providence, Versatr (?) ve Boston şehirlerinde epey müslüman ikamet eder.

Amerika'da bunlardan başka daha Hintli, Filipin adaları ahalisinden ve Çinli ve İranlı müslümanlar vardır. Bu memleketlerin İslâm olarak ne kadar ahalisi Amerika'da bulunduğu dair istatistike malik olmadığımдан müteessifim. Her halde bunların miktarı da çoktur.

Geçenlerde *New York Press* gazetesi bir münasebetle Amerika'da ne kadar müslüman bulunduğu dair bir istatistik neşrediyordu. Bu gazeteye nazaran Müttehide-i Amerika'da 450.000 müslüman vardır. Halbuki bu mâlumatta biraz sehiv olsa gerek. Bu sehvi aşağıdaki fıkralar izah edecektir:

Amerika'da Mormon dedikleri bir kısım Amerikalılar vardır ki bunlar Utah vilâyetinde ikamet ederler. Bunların itikadât-ı dîniyelerini Amerikalılar İslâmiyet'e benzettiğinden İslâm zannetmektedirler. Filhakika Mormonlar müslümanlar gibi birden ziyade kadın ile tehhül edebilirler. Buna dinleri ve âdetleri müsaittir. *New York Press* gazetesi istatistikte Mormonlar'ı da bizden zannetmiş olacak.

Filhakika Mormonlar'ın âdeti İslâmiyet'e karîbtir. Fakat İslâm değildir. Mâmâfih pek az emek ile bu Mormonlar'a dîn-i mübîn-i İslâm'ı kabul ettirmek kâbilirdir. Mormonlar ve İslâmlar'a Amerikalılar -birden fazla kadın ile izdivaç ettiklerinden- "polygamist" diyorlar. Mormonlar Müttehide-i Amerika ile ittihat

edecekleri vakit polygamistliği terketmek şartıyla ittihadâ dahil olurlar. İttihadâ dahil olduktan sonra her hükümetin bulunduğu mevkiin âdet ve iklimine göre nizâm ve kanun yapmalarından bilistifade Mormonlar da âdetlerini terketmemişler ve Amerikalı tabirince polygamist kalmışlardır. Vilâyet meclisinde ekseriyet polygamist taraftarı olduğundan onların kanunu orada cârîdir. Fakat bir polygamist meselâ New York hükümeti dahilinde polygamist olarak yaşayamaz.

Amerika'da pek çok din ve mezhep vardır. Edyan Amerika'da serbest olduğu kadar hiçbir memlekette serbest değildir. Amerikalılar'dan İslâmiyet'e karîb dinleri kabul eden ve bizim gibi müslümanları gördükleri zaman (Ben de Muhammedânım) yani ben de Muhammedîyim diyenleri çoktur.

Nutukları ve vaazları ile Amerika'nın ne kadar serbest olduğunu herkes bilir. Büyük meydanlarda, "hall" denilen binalarda, bahçelerde, sokaklarda vaaz ve nutuk irat eden kimseler arasında dine ait söz söyleyen pek çoktur. Bahçenin bir köşesinde dinsizliğe ait söz söyleyen bir hatibe rastgeldiğiniz gibi biraz ötede nev-ıcat bir dinin fazileti hakkında bütün belâgatını sarfeden de vardır. Bu harekete gerek hükümet ve gerek polisler bir şey söylemezler.

Akka'daki Bahâullah'ı herkes bilir. Bahâullah sağlığında Amerika'ya pek çok hatipler ve vaizler göndererek vaaz ettirmiş, mezhebini orada neşretmeğe başlamıştır. Şimdi Amerika'da pek çok taraftarı vardır. Bunlar kendilerine Bahâî demektedirler. Bahâîler bir müslüman ile görüşseler biz de bir nevi Muhammedânız (Muhammedî) derler. Bahâîler'in Paris'te, Viyana'da, Berlin'de, Londra'da taraftarları vardır. Amerika Bahâîleri'nin Amerika'nın her tarafında camileri, ibadethâneleri vardır. Camiye giderken başlarına fes giyerler. İtikâdât ve ibâdâtları İslâmiyet'ten biraz uzakçadır. Her sene birçok Amerikalı Akka'ya giderek Bahâullah'ın mezarını ziyaret ederler.

İslâm ulemâmız Amerika'ya gelip her yerde vaaz etseler şüphesiz az zamanda pek çok Amerikalı'yı İslâm görürüz. Çünkü Amerikalılar'da İslâm olmağa pek çok istidat vardır. Bahâîler ile Mormonlar'a İslâmiyet'i kabul ettirmek gayet kolay bir şeydir. Fakat lisana âşına, hakiki âlim vaizlere ihtiyaç vardır. Hakikati gören bir Amerikalı "orrayt" (all right) diyerek hemen doğruyu kabul eder, hiçbir şeyi dinlemez.

Missouri'de vâki St. Luis şehrinde bir Osmanlı köyü vardır. St. Luis- Missouri ve East St. Luis- Illinois namıyla iki kısma ayrılır; bunlar arasından bir büyük nehir geçer. Nasıl ki Budapeşte şehrini Buda ve Peşte kısımlarına Tuna nehri-nin ayırdığı gibi. Şehrin bir tarafından, öbür tarafına geçmek için aradaki köprüye 50 para vermek lâzımdır.

Şimdi yukarıda söyledığımız bu iki kasabadan mürekkep şehrin her birisi bir hükümete aittir. Biri Missouri hükümetine ait ki buranın kavânin ve nizâmâtı gayet sıkı olduğundan pazar günleri eğlence yerleri, birahâneler, mey-hâneler, her yer kapalıdır. Diğer Illinois hükümetine tâbidir ki pazar ve tatil günleri ahali bu tarafa geçerler. Illinois hükümeti Amerika'nın en serbest kanunlu bir hükümeti olduğundan tiyatro, birahaneler, eğlence mahalleri hep

açıktır. Şu hal ile bir taraf tıpkı bir İngiltere şehrine, diğeri bir Fransız şehrine benzemektedir.

İşte East St. Luis'nin kenarında Kansas Av. caddesinde âdetâ bir Osmanlı köyü vardır. Burada yalnız 600 Osmanlı hânesi mevcuttur. Bu Osmanlılar'ın kısm-ı a'zamını Kigılı Kürtleri ile Ermeniler teşkil eder. St. Luis'ye giden her kimse bir polise Türk mahallesi diye sorsa gösterebilir. Bu sokakta Kürtler'in miktarı 600 kadardır. Ermeniler'in miktarı mâlûm değilse de her halde Kürtler'den azdır. Ermeni ve Kürtler hepsi bir köylü, hemşehri olduklarından kardeş gibi pek iyi geçiniyorlar. Bunların yine kendilerinden kahvehaneleri, pervkarları (?), bakkalları var. Pek iyi yaşarlar.

Bu Kürtler kışın fabrikalarda, yazın şimendifer yollarında çalışırlar. Kürtler çalışkan ve her işe elverişli olduklarından fabrikatörler kendilerini pek ziyade severler. Kürtler arasında ustabaşı olanlar da vardır; 15-20 dolar haftalık almaktadırlar. İki sene evvelki buhrân-ı malî ve iktisadî esnasında fabrikalar tâtil-i işgal eylediği zaman Amerika'lılar bu çalışkan dindaşlarımızı pek ziyade sevdiklerinden onlara bakmışlar ve maişetlerini temin etmişlerdir.

Bu 600 Kürt, İslâmiyet'in emrettiği bir ittihâd-ı kavî ile kardeş gibi yaşarlar. İşret etmek, sarhoş olmak, kavgâ ve münâzaa, aleyhte bulunmak gibi harekâtı salâbet-i dîniyyeleri iktizası olarak irtikâp etmediklerinden kendilerini fabrika sahiplerine pek sevdirmektedirler. Kigılı Kürtleri Amerika'ya ancak dört seneden beri gelmeğe başlamışlardır. Bu gidişle az zamanda St. Luis'te gayet büyük bir İslâm müstemlekesi yapacağız demektir.

Şimdiye kadar bu İslâmlar'dan sekiz kişi hastalanarak veya kazaya uğrayarak vefat etmiştir. Geçen sene aralarında bir meblâğ-ı mühim toplayarak kasaba mezarlığının bir cihetinde 500 dolara bir mezarlık alıp epey masrafla etrafına gayet güzel bir parmaklık yaptırmışlardır. Şimdi cenazelerini buraya defnetmektedirler. Geçen yaz vefat eden bir hemşehrilerini toplanmakta olan paralarıyla âdâb-ı İslâmiyye üzre defnetmişlerdi. Birkaç yüz müslüman araba kiralayarak ve başlarında fes olduğu halde mezarlıklarına gitmişlerdir.

Fabrika içinde namazını kılan pek çok Kürt vardır. Bunların dinine sadakatını ve vezâif-i dîniyyesine hürmetini gören fabrika sahipleri müslümanları takdir ve teşvik ediyorlar. İstihbar eylediğime göre geçen kurban bayramında fabrikatörler arzu edenlere üç gün izin vermiştir. Bu mübarek günde aralarında para toplayarak sekiz koyun, beş tane de inek satın alıp kestiler; büyük bir dairede namaz kılıp bayramın ilk gününü ellerinde Osmanlı ve Amerikan bayrakları olduğu halde icrâ-yi şâdmânî eylemişlerdir. Bu esnada tabiidir ki başlarında fes vardı.

Bu Kigılı hemşehriler şâyân-ı tebrik ve tebcildir; diğeri hemşehrilerimize de numune olmağa şayandır. Prudence ve Varsister (?) şehirlerinde külliyetli bulunan Harputlu müslümanlar pek geri kalmışlardır. Bunlar vezâif-i dîniyyelerini pek iyi tanımış olsalardı ittihat ederler, yekdiğerine yardım ederlerdi; halbuki Harputlular biri diğerdinden fazla kazansa kıskanmakta ve kazanmasına elinden gelir ise mani olmaktadır. Bu tabii kavânîn-i İslâmiyye'ye münâfidir.

İşte birkaç sene evvel büyük bir sirk ile iştihar eden bu Amerika şehrinde [St. Luis] elan bu kadar Osmanlı müslüman bir hayat-ı namuskârâne ve dindarâne ile yaşamaktadır.

Amerika'da İslâmiyet'e dair görülen ve iştirilen ve elan mahallinde devam etmekte olan pek çok ahvâl-i mühimme vardır ki bunlardan her müslüman bir hisse-i menfaat alabilir. Diğer mektup ve makalelerim ile dindaşlarımı, Amerika'daki dindaşlarımın ahvalinden haberdar edebilir isem kendimi bahtiyar addederim.

Alasonya (?) İdâdîsi Müdürü
Edhem Nejat

(Sırât-ı Müstakim, 1326, sayı, IV/82, s. 64-66)

2. AMERİKA'DA İSLÂM (II)

Devr-i sâbıkta pek çok İslâmlar'dan bahsedildi. Japonya'da bile dehşetle İslâmiyet ilerliyor denildi. Bunların bugün ne kadar boş sözler olduğu anlaşılıyor. Amerika'da İslâmiyet ilerliyor, türlü türlü isimde İslâm cemiyetleri teşekkül etti... şâyiaları da etrafa yayılmıştı. İslâmlar, Amerika gibi terakkinin bütün şaşaalına mazhar bir memlekette İslâmiyet'in tevessü ve terakkîsini alkışlıyorlardı. Bu, alkışlanacak, iftihar edilecek bir mesele idi. Fakat hakikat olmaması da teessüf edilecek bir mesele değil midir?

Eski gazeteler Muhammed Alexander Russel Webb adında bir müslümandan bahsetmişlerdi. İhtimal hatırlara gelir. Muhammed Alexander Russel Webb simaca müslümana benzer sakin bir adamdır. Fakat Abdülhamid müslümanıdır. Abdülhamid kimbilir hangi fikrinin esiri olarak "Amerika'da İslâmiyet" sözünün deveranını istemiş ve o esnada Mister Alexander Russel Webb tesadüfi olarak Abdülhamid'e müracaat etmiş; Abdülhamid Russel Webb'e maaş ve para vermiş, vaad etmiş; ortaya bir Amerika İslâmiyet'i sözüdür çıkmış... İşte Amerika'daki İslâmiyet şâyiası bundan ibarettir. Hakikat-i halde bugün Amerika'da hiçbir tam müslüman yoktur. Yalnız geçen defa da yazdım, İslâmiyet ile Protestanlık arasında bulunan Bahâîlik vardır ki onlar da kendilerine "Ben de Muhammedânım" derler ve İslâmlar'a hürmet ederler.

"Muslim World" isminde New York'ta bir cemiyetin vücudu yoktur, bu gibi şâyialar da Abdülhamid devrinin bî-esas tatlı havadisleridir. Maamafih Amerika ahlâkını bilenler, ve geçen mektubumda yazdığım hususâtı nazar-ı dikkate alanlar Amerika'da İslâmiyet'in pek kolay kabul edileceğini takdir ederler. Bu hususta ulemâ-i kirâmın nazar-ı dikkatini celb ederim.

Hükümet-i seniyye birkaç ay evvel Amerika sefaretine muktedir bir imam göndermiştir. Hükümet-i meşrûtamızın şu teşebbüsü ne kadar alkışlansa

caizdir. İmam Efendi'nin sa'y ve gayreti ve umumi yerlerde nutukları, irşâdâtı diğer ulemâ-i İslâmiyye'nin mümâileyhe muaveneti sayesinde Amerika'da Amerikalılar arasında nûr-ı İslâmiyyet parlayabilecektir. Amerikalılar'ın memleketimize binlerce Protestan misyoner gönderdiğine bedel biz onun nisfını, nisfının nisfı, bir cüz-i kalilini gönderecek olsak onlarla pek çok muvaffak olacağımız tabiidir. İmam efendinin Amerika'ya gitmesinden dolayı müteessir olanlar da var; ba husus Amerika'da münteşir bazı Arapça Suriyeli Hıristiyan gazeteleri hükümet (imama 50 lira) maaş veriyor, Amerika'da İslâm yok, bu paraya yazık diye bağınıyorlar...

Bu bağırانların vukuu tabiidir. 100 milyon ahali olan bir memlekette 10.000 Osmanlı İslâm bulunursa oraya imam göndermek neden icap etmez imiş. Amerika'daki Osmanlılar arasında mücâhede-i milliyesiyle tanınan Üsküdarlı Enver Bey'den imam efendiye dair aldığım mektubu aynen zîre yazıyorum:

"Washington sefaretine tayin edilen imam efendi ile görüştüm. Muhammed Ali Efendi isminde bir zat. Suriyeliler'in mahallesi olan Washington Street'de bir ev tutmuş, oturuyor. Biçare devr-i istibdat mazlumlarından imiş, senelerce İstanbul'da hapis yatmış. Muhammed Ali Efendi Hindistan'da, Çin'de, Japonya'da on beş sene oturmuş olduğunu söylüyor ve o memleketlerin lisanını da az çok biliyor. Hele İngilizce'ye tamamiyle vâkıf. Hindistan'daki prenslerden pek çoğunu tanır ve onlardan dostları da varmış, inkılâptan sonra İstanbul'a gelen Hint ve Çin müslümanları Abdülhamid'in huzuruna çıktıkları zaman tercüman sıfatıyla orada bulunmuş... İmam efendi müslümanlarca gayet muhteremdir; yalnız Osmanlı müslümanlarının imamı değil, Hintli, Filipinli, Çinli ve sair memlekette Amerika'da mukim İslâmlar'ın imamıdır. Burada Rumlar'ın, Ermeniler'in kiliseleri, Müsevîler'in havraları olsun da biz müslümanların neden bir camisi bulunmasın? "

İmam efendi ve bütün İslâmlar burada bir câmi-i şerif inşaası için çalışacağız, teşebbüs edeceğiz. New York gibi arsa fiyatı galî olan bir yerde, şân-ı Osmânî ve İslâmiye muvafık bir câmi-i şerif inşa etmek için çok paraya ihtiyaç vardır. Tabii hükümet şimdi para vermez.

Washington'daki sefaretimiz ve imam efendinin müracaatı üzerine Amerika hükümetinin lâzım gelen arsayı bâd-ı hevâ vereceğine şüphe yoktur. Sonra 10-15.000 dolar kadar toplu paramız olsa -ki bunu iâne ile toplamağa çalışacağız- Amerika'da itibara, borca, ev, kilise, ibadethâne yapan kumpanyalara müracaat edilir, istenilen tarz ve planda yaptırılarak, mütebâki borç her sene tayin edilen miktar üzre kumpanyaya tediye edilir. Her halde Amerika'daki câmi-i şerif için bütün İslâmlar çalışacaktır... İmam efendi Providence ve Wester (?) şehirlerine gitti, oradaki İslâmlar'la görüşecek, sonra müslüman bulunan diğer şehirleri gezecektir..."

Enver Bey'in verdiği şu mâlumat bizim için mühimdir. Amerika'da Çinliler'e, Afrikalılar'a kadar herkesin, her milletin mâbedi var da İslâmlar'ın bulunmaması teessüf edilecek bir hal değil mi? Müttehide-i Amerika'nın Providence ve Wersastr (?) kasabalarında en çok İslâm vardır. New York'da ise müterâfıktır. Her halde inşa edilecek câmi-i şerifin New York'ta bulunması iktiza eder. Çünkü New York hem Şimâlî Amerika'nın en büyük şehri ve hem İslâmlar'ın en çok uğrağı olan mühim bir iskeleedir.

İmam efendiye ve câmi-i şerife ait sözlerimi ikmal etmeden şunu da arz edeyim ki imam efendi ve New York İslâmları şimdilik New York'ta muvakkat bir cami yapmak istiyorlar; büyük bir oda kiralanacak ve derunu cami gibi tefriş olunacak... Müslümanlar cuma ve tatil günleri orada toplanarak ibadet edeceklerdir. Amerika gazeteleri büyük yazılarla Türkiye Amerika'ya misyoner gönderiyor, diye yazıyorlar. Hatta bazı Amerika gazeteleri İmam Efendi'nin resimlerini gazetelerine geçirmişler. 'Türkiye Amerika'ya misyoner gönderiyor' kelimelerine istihkak kesbetmek için inşaallah ilerde çok ulemâmız irşat maksadyılla bu tuhaf memleketi ziyaret ederler."

Amerika'daki Osmanlılar'ın, İslâmlar'ın ekserisi ameledir. Fakat zannedilmesin ki Amerika ameleliği bizdeki kadar hordur; hayır, amele sınıfı Amerika'da hâiz-i i'tibar ve haysiyettir. Amerika'da amele gündeliği mevkiine göre tebeddül eder; New York, Road Island, Massachusettes, diğer şark taraftaki hükümet dahilinde bulunan fabrikaların ameleleri garp hükümetleri ahalisine nisbetle daha az yevmiye alırlar. Çünkü bu cihete Avrupa'dan gelmekte olan muhacirler çoğalmıştır. Garba nisbetle şarktaki nüfus üç mislidir. Amele şarkta çok olduğundan yevmiyeler tabii arz ve talep kaidesine tevfikân mütenâkızdır. Garpta teşekkül etmiş bazı kumpanyalar, New York'tan ve sair cihattan kâffe-i masârif kendilerine ait olmak üzere fazla yevmiyelerle amele ararlar, garba yollarlar.

Sanat sahibi olan makinist, elektrikçi, mühendis gibi amelelerin yevmiyeleri şarkta 3 dolardan 4, 5, 6 dolara kadardır. Sanat sahibi olmayıp da orta iş yapan ameleler yevmiye 1 dolar, 1 dolar 30 sent ve 1,5 dolar ve 2 dolar almaktadırlar. Bundan on sene evvel bu yevmiyeler pek yüksek idi; çünkü o vakit arz ve talep kaidesi böyle icap ettiriyordu.

Müslüman ameleleri Providence'da demir, basma, lastik fabrikalarında, Pipodi'de (?) tabakhânelerde, Luwal'de demir fabrikalarında ve Wersastr(?)'de tel, demir, tahta fabrikalarında, yollarda, tünellerde çalışırlar. İçlerinde ustabaşı olanlar bile vardır. Müslüman ameleler efendilerine sadık olduğundan fabrikatörler kendilerini severler. Bir fabrikada senelerce çalışan ve akraba-i taallukâtını orada çalıştıran müslüman ameleler vardır. Amerika'ya gelen İslâmlar hiç satıcılığa heves etmezler. Heves edenler mahduttur. Halbuki satıcılıkla epey para kazanılır.

Harputlu amele pek çoktur. Fakat bunlar birbirlerini kıskanırlar, arkadaşının hemşehrisinin kendisinden çok kazanmasını istemezler. Lisan öğrenmezler. Halbuki Trabzonlu, Erzurumlu, Kiğılı, Makedonyalı, Adalı, Suriyeli müslümanlar böyle değildirler. İyi geçinirler, yekdiğerine İslâmiyet emrettiği gibi muavenet ederler. Müslüman ameleleri, Amerika Amele İttihatları Cemiyetleri'ne hiç dahil olmazlar. Grevlere iştirak etmezler. Amele grevlerinde büyük mudârebeler olur. Fabrikayı muhasara ederler, hariçten başka amelenin girmesini menederler. Amele ile polisler beyninde kavgalar olur, vurulan ve ölen de bulunur. İslâm ameleleri böyle grevlere (?) pek girişmezler.

Chicago'da ve sair taraflarda Bosnalı İslâmlar da vardır. Bunlar da gayet mukaddimâne ve namuskârâne çalışırlar. Hangi İslâm'a olursa olsun muave-

net ederler. Devr-i sâbıkta İstanbullu birkaç zata iyi muavenet etmişlerdi. Hele bir tanesini aylarca yanlarında misafir etmişlerdi.

Osmanlı amelesi namı altında toplanan diğer, Ermeniler, Rumlar, Müsevîler de müteaddit fabrikalarda çalışırlar. Ermeni vatandaşlar arasında ufaktan ticarete başlayarak kazananları, dükkân, ticarethane sahibi olanları çoktur. Çünkü bunlar pek eskiden gelmişler, çalışıyorlar. Ermeni dükkân ve mağazalarında hiç İslâm amele ve satıcı istihdam etmezler. Rumlar da keza fabrikalarda çalışırlar. Sokak sokak gezerek el arabalarıyla yemiş satan Osmanlı Rumları'ndan büyük dükkân açanlar da vardır. Bunlar ekseriya şekerci, dondurmacı dükkânları açarlar.

Müsevî vatandaşlarımız ise gezici satıcılıkla temîn-i maişet ederler, bunlardan kazananlar çoktur. Amerika'daki Osmanlılar içerisinde en ciddi çalışan Suriyeli vatandaşlarımızdır. Washington sokağı kâmilen Suriyeli'dir. Bunlar da yekdiğerine muavenet ederler, cemiyetleri vardır. Başlıca iştigalleri satıcılıktır.

Amerika'daki Osmanlı ameleler yekdiğerleriyle bazı hususlarda kardeş gibi geçinirler, bazı hususta milliyeti ortaya sürerler; İslâm amelelere karşı fazla bürûdet gösteremezler.

Birçok Ermeni, Rum amelesi Amerika'da senelerce ikamet ettiği halde İngilizce öğrenmedikleri gibi İslâm işçilerde de İngilizce öğrenmeyenler vardır. Bu pek büyük bir kusurdur. Öğrenilen bir lisan insana her zaman faide temin edeceğinden sarf-ı nazar İngilizce iyi bilen ameleler daha iyi iş bulabilirler, daha çok maaş alabilirler. Amerika gibi fennin terakkîyatı sayesinde medeniyetin evc-i bâlâsına çıkmış bir memlekette ikamet ettikleri halde bazı hemşehrilerimizin "Lisan benim işime yaramaz" demesi teessüf edilecek hallerdir.

Tütün fabrikalarında çalışan, tütüncülük yapan İslâm hemşehrilerimizden hemen hepsi İngilizce bilirler. Maamafih umumiyetle lisan öğrenmiyorlar demek caiz olamaz. Otomobil şoförlüğü, satıcılık yapan İslâmlar da vardır.

Keder edilecek bir şey var ise İslâmlar birbirlerinden gayet uzak yaşıyorlar; ittihatları, cemiyetleri, teâvün şirketleri gayet azdır. Ümit ediyorum ki New York'taki münevver İslâmlar ve imam efendi sayesinde bir umumi İslâm Teâvün Cemiyeti teşekkül edebilecektir.

Erbâb-ı fikir ve ichtihadımızın bu yeni dünya ve yeni dünyadaki İslâmlar ile uğraşmalarını görmek, pek büyük bahtiyarlıktır. Bizim verdiğimiz ve vereceğimiz ufak mâlumat ile dindaşlarımıza, ukalâmıza takip edilebilecek bir fikir, bir iz ibraz edebilirsek kalben müsterih yaşarız.

Alasonya (?)

Edhem Nejat

(Sırat-ı Müstakim, 1326, sayı, IV/86, s. 123-125)

3. AMERİKA'DA CÂMİA-I İSLÂMİYYE TEŞKİLÂTI

Amerika'da yaşayan müslümanların ahîren aralarındaki vahdet-i İslâmiyye'yi takviyeye çalışarak ortaya (Câmia-i İslâmiyye) namıyla bir teşkilât vücuda getirdiklerini kemâl-i memnuniyetle haber alıyoruz. Cenubî Amerika'-nın Arjantin memleketinde ve bu memleketin pâyitahtında intizâr etmekte olan *el-Fitra* refikimiz 23 Ramazan 1341 tarihli nüshasında intibâh-ı İslâm'ın pek mübarek ve pek hayırlı eseri olan bu teşkilât hakkında mufassal mâlumat vermektedir. İşbu mâlumata göre Arjantin'in pâyitahtı olan Buenos Aires şehrindeki müslümanların serâmedânı tarafından müslümanlara hitaben bir beyannâme neşriyle işe başlanılmıştır. Bu beyannâmede besmeleden sonra deniliyor ki:

"Ve teâvenü ale'l-birri ve't-takvâ velâ teâvenü ale'l-ismi ve'l-udvân ve'ttekullâhe inna'llâhe şedidü'l-ikâb. es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâhi ve berakâtühû. Arjantin Cumhuriyeti'nde yaşayan müslüman kardeşlerimize en samimi temenniyatımıza terdifin cümlesini ittihadada davet eder ve bu ittihadın ancak şâîr-i İslâmiyye'yi ikâme ve habl-i lâhiye sarılmak sayesinde müyesser olacağını beyan ediyoruz"

"Müslüman kardeşler! Hepiniz bilirsiniz ki bizim âbâ ve ecdadımız akrabaya, zuafâ ve ebnâ-yi sebîle yardım etmek için ilk tesisât-ı hayriyye-yi yapanlar oldukları gibi **"innallâhe ye'müru bi'l-adl"** âyet-i kerîmesine tebaan şân-ı celfî-i İslâm için ilk ittihat edenlerdir. Hayrî cemiyetlerin kavâninini akvâm-ı sâire bizden almışlar ve bugün bütün Garp milletleri felâketzedelere, âcizlere, kimsesizlere yardım etmek hususunda kavânin-i İslâmiyye'yi tatbik etmektedir. Filhakika Garplılar gerek içtimaî, gerek ferdî hastalıklarını tedavi etmek hususunda men'-i müskirât, men'-i münkerât gibi esbâba tevessül ile esâsât-ı İslâmiyye'yi tatbik ediyorlar. Binaenaleyh bizim de uyanıp kendi dertlerimize deva bulmaklığımız lâzım gelir. Bunun için el birliğiyle çalışmaklığımız ve yekdiğerimize yardım etmeğliğimiz icap ettiği âşikârdır. Bu maksadı temin etmek için bütün müslümanları davet ediyoruz."

Gazetesinde neşrolunan bu davete birçok zevat icabet etmişler ve geçen nisanın evâhîrinde muteber tüccarlardan Seyyid Hüseyin Ali Yusuf'un hânesinde bir içtima akdolunarak esâsât takarrur eylemiştir.

Bu içtimada *el-Fitra* gazetesinin müdürü tarafından irat olunan nutukta denilmiş ki:

"Muhterem hâzırünü buraya davetten maksadımız esâsât-ı İslâmiyye'yi ihya ve aramızdaki ravâbit-ı ittihadı takviyeye mâtuftur. Herhalde hepiniz bunun lüzumunu takdir ediyorsunuz. Hepiniz bilirsiniz ki bu memlekette bizim hayatımızı tezahür ettirecek, hüviyetimizi tanıttırarak yegâne çare vahdet-i dîniyyemizi takviye ile kâbilidir. Yoksa bunu ihmal ettiğimiz takdirde şimdiye kadar olduğu gibi birimiz dâr-ı bekâyâ irtihal edince gasl edilmeden, namazı kılınmadan gayri müslimler tarafından defnolunurlar. Burada evlenen evlâtlarımız sünnet-i seniyyeyi icra etmeksizin evlenirler, eyyâm-ı mübarekemiz tes'îd olunmadan geçer, dinî içtimalar akdedemeyiz. Elhasıl hiçbir içtimaî kıymetimiz olmaz. Bugün toplandık. "Câmia-i İslâmiyye"yi tesis ve bunun programını takarrur ettireceğiz".

Müteakiben Seyfeddin Rahhal tarafından da bir nutuk irat edilerek ittihadın lüzum ve ehemmiyetinden bahsedilmiş ba' dehû Câmia-i İslâmiyye'nin esâsât ve makâsıdı hakkında müzakere cereyan ederek esâsât-ı âtiyye takarrur etmiştir:

1. Asrımızın cemiyet asrı olup muhtelif milletlerin tevhidiyle muhabbet ve uhuvvete müsâvat ve tesânüde müstenzid desâtîr-i insâniyyenin tervincine çalışıldığından, müslümanlık ise cemaat dini olduğundan ve risâlet-penâh efendimiz **“yedullahi ale'l-cemâa”** buyurduğundan, bilhassa müslümanlık tevhidde vahdeti temsil eylediğinden Câmia-i İslâmiyye'nin düstûr-ı esâsîsi müslümanların bir cemâat-ı vâhîde ve bir mevçüdiyyet-i vâhîde teşkil etmelerine çalışmak, onların Peygamberimiz'in buyurduğu gibi **“Yekdiğeriyle kaynaşınız”** yekpâre bir bina olmalarını temin etmektir.

2. Cemiyet, istikamet, ihlâs ve fazilet hususunda her müslümanın **“în-nellezîne kalû rabbünallâhü sümmeste kamû tetenezzelü aleyhimü'l-melâiketü ellâ tehfâfü velâ tahzenû ve ebşîrû bi'l-cenneti'lletî küntüm tûadûn”** kavline mâsadak olmasını terviç eyler.

3. Cemiyet, enfüs ve âfâkta müslümanlığın namını ta'zîz etmek, Arjantin memleketinde ve sair memleketlerde müslümanların kuvâ-yi maddiyye ve mânevîyyesini inkişaf ettirmek, saâdet-i dâreyini temin edecek âmâl-i sâliha-ya, müslümanları alıştırmak, elhasıl **“ve kezâlike ce'alnâküm ümmeten vasa-ten li-tekûnû şühedâe ale'n-nâs”**, **“inneme'l-mü'minûne ihvetün”**, **“inne ek-rameküm indellâhi etkaküm”** âyât-ı kerîmesini tahakkuk ettirmek.

4. Cemiyet mesaisinde kitap, sünnet-i sahîha, icmâ ve kıyasa istinat eder. Selef-i sâlihîn sıretini numune ittihaz eyler ve **“inne hâze'l-Kur'ân'e yehdî li'lletî hiye akvem”**, **“ve mâ âtâkümür-Resûlü fehuzûhü ve mâ nehâküm anhü fentehü”** âyât-ı kerîmesine tevfiken teceddüd-i dînî ve dünyevîye davet eyler.

5. Fukara, eytâm ve mesakîn gibi muhtaçlara yardım ile şefkat-i İslâmiyye tezahür edeceğinden cemiyet mümkün olduğu kadar bunlara yardım ve kâffe-i âmâl-i hayriyyeye tevessül eyler.

6. Cemiyet, müslümanlar arasında müceb-i teferruk olan her şeyle mücadele ederek **“ve teâvenû ale'l-birri ve't-takvâ”** mefhûm-ı celîlini tahakkuk ettirmeye çalışır.

7. Cemiyet, hurafe ve fena âdât ile mücadele eder. Hurufat ve fena âdâtın maksat birtakım dalâletler, ıslâh-ı nefse, salâh-ı bedene yaramayan şeylerdir. Cemiyetin bu hususta umdesi **“Vemâ kâne rabbuke liyühlike'l-kurâ bizulmin ve ehlühâ muslihûn”** âyet-i kerîmesidir.

8. Müslümanlık ve müslümanlar aleyhinde terviç olunan her iddia-i bâtil ile cemiyeti mücadele eder ise bu vâdide her türlü vesâil-i meşrûaya tevessül

eder. **“İdfa' bi'lleti hiye ahsen”** âyet-i kerîmesi bu vadide cemiyetin düsturudur.

9. Cemiyet kâffe-i akvâm-i İslâmiyye'yi bir ümmet-i vâhîde telakki eyler. Binaenaleyh hatt-ı hareketi umumidir. Bir müslüman milletle diğer bir müslüman millet arasında edna bir fark gözetmez. Bu hususta cemiyetin umdesi **“ve men yebtegi gayra'l-İslâmi dînen...”**

10. Arapça lisân-ı Kur'ân, lisân-ı vahy, lisân-ı Resûl, lisân-ı ümmet olunan dolayısıyla ehl-i İslâm'ın beynelmîlel lisanı olduğundan cemiyet bu lisanı neşir ve ihyâya çalışır. Çünkü Müslümanlığı anlamak ancak bununla mümkün olur. Cemiyet lisân-ı Kur'ân'ı ders programlarına ilâve etmeleri için hükûmât-ı İslâmiyye nezdinde teşebbüsâtta bulunmaktan geri kalmaz.

11. Cemiyet Câmia-i İslâmiyye'ye elan davet ve asabiyyet-i kavmiyye cereyanlarıyla mücadele ve vahdet-i İslâmiyye'yi kurtarmayı istihdaf eyler. Binaenaleyh herhangi müslümana karşı vuku bulan bir tecavüz müslümanların mecmûuna vuku bulmuş addolunur. Ve diyâr-ı İslâmiyye'den birine karşı vuku bulan herhangi tecavüz Câmia-i İslâmiyye'yi istihdaf etmiş sayılır.

12. Cemiyetin davet ve irşadda düsturu **“Üd'u ilâ sebîli rabbike bi'l-hikmeti...”** âyet-i kerîmesidir. Bundan başka cemiyet Şark ve Garp arasında münâsebât-ı hasenenin teessüsüne çalışır.

13. Cemiyet, eyyâm-ı İslâmiyye'yi tes'îd eder. Bunlar: Leyle-i Kadir, îd-i fitr, îd-i adhâ, muharrem-i harâmın birinci günü, aşure günü, mevlid-i Nebevî günleridir.

14. Cemiyet beyne'l-müslimîn neşr-i maârif için çalışır.

15. Cemiyet müslüman kadının tenvîrine hizmet eder.

16. Cemiyetin herhangi âzası, diğer herhangi hayrî, siyasî, ilmî harekâta iştirak edebilir.

17. Cemiyetin daimî ismi el-Câmiatü'l-İslâmiyye'dir ve şîâr-ı daimîsi müslümanlıktır.

Bu desâtîrîn tekarrurunu müteakip heyet-i merkeziyyenin intihabına başlanmış ve riyâsete es-Seyyid Muhammed Murad el-Gazâvî intihap olunmuştur. Cemiyete bir merkez tedariki için hâzırûn 1-2 dolar teberru etmişlerdir.

(*Sebilürreşâd*, XXI/536-537, s. 133-135).

4. AMERİKA'DA MÜSLÜMAN DÜŞMANLARI

Şimâlî Amerika'da San Francisco şehrinden Üsküdarlı Ali Enver Efendi Manastır'da münteşir *Neyyir-i Hakikat* gazetesine yazıyor:

Amerika'dayım, İslâmiyet'in feyizlerini buradan daha iyi görüyorum. Senelerden beri Avrupa'da, Amerika'da dolaşıyorum. Fakat İttihâd-ı İsl-

lâm'ın menfaatlerini buradan daha iyi takdir ediyorum. Hem tetkikim ve hem başa mülâki olan fikirler anlatıyor ki ittihad-ı İslâm pek muvafık ve müsaittir.

Osmanlı-İtalya Muharebesi başladı. Bu İslâmiyet'e, Osmanlılığa hücum için mükemmel bir silâh, bir fırsat! Osmanlılık İslâmlık aleyhine ne küfürler!... Amerika'da William Randolph Hirst isminde garazkâr bir milyoner var. Bu herifin New York'ta Chicago'da, Boston, Philadephia, San Francisco, Los Angeles'te, isminde daha birçok şehirlerde birçok gazeteleri var. İşte bizim için en fena yazar bu adamdır. Diyor ki:

"İtalyanlar Trablus'a Hıristiyanlık, medeniyet götürüyorlar. İtalyanlar Kudüs-i şerif'i de alıp papaya hediye edecekler. Osmanlılar'ı Avrupa haritasından değil, âlem-i medeniyetten silecekler".

Bu gazete hem tavsiye eyliyor ki, medenî Amerikalılar siyahlara nasıl muamele ediyorsa, mahvedilecek Osmanlılar'a da o yolda muamele lâzım gelir. Amerika'da siyahlar insan değildir. Onlar için kanun ayırıldır. Bir beyaz kadın ile bir siyah erkeğin çayır çayır yakıldığı vâkidir.

Ben isterim ki böyle müslüman düşmanı gazetelerin neşriyatı tercüme edilerek Türkçe, Arapça velhasıl bütün İslâm gazetelerinde neşredilsin. Müslümanlığın onlara karşı adâveti kat kat ziyadeleşsin! Hiç mutaassıp olmayan ve Avrupa, Amerika'nın envâ-i hayatında sürünmüş olan ben kendime, nefsimе bakmayarak işte böyle istiyorum ve bu zaman böyle isteyeceğim.

New York'ta Chicago'da İtalyanlar William Randolph Hirst şerefine ziyafetler verdiler. Bu ziyafetlerde meşhur şehrin mayorları, belediye reisleri mevcut idi. Daha pek çok resmî adamlar vardı. Osmanlılık, İslâmlık aleyhine nutuklar irat olundu. Asıldı, kesildi, biçildi. Ama hep lafla, alkışlar Amerika semalarını doldurdu.

Panama'ya hâlâ hiçbir Osmanlı bırakmıyorlar; sürüyorlar. Yalnız Panama'da değil, Jamaika'da da böyle!.. Bunu bütün Amerika cihanı biliyor.

Bizim memleketimizde Amerikalılar en büyük müsaadelere mazhar olsunar, kollarını bizden ziyade sallaya sallaya gezsinler de biz Amerika'da makhûr, zelil yaşayalım, kovulalım, artık bunlara tahammül kalmadı.

(Sebilürreşâd, XIII/195, s. 248-249).

5. AMERİKA KOLEJİNİ TES'İD

Arnavut köyünde Amerikan Kız Mektebi'nin bu hafta icra edilen 34. sene-i devriyye merasiminin pek parlak olduğu gazeteler tarafından yazılmış, mektebin eski ve yeni müdireleri Miss Patrick, Miss Katherine Adams'ın resimleriyle kısım-ı âliyi ikmal eden Mebrûke Ahsen Hanım'ın resmi derc olunmuştur. Mutantan merasimin sûret-i icrâsını *Vakit* gazetesinden aynen naklediyoruz. Bundan alınacak ibretleri kâriin-i kirâmın dirayetlerine bırakıyoruz:

"Merasime Miss Patrick riyâset ediyor, merasime dahil olan zevat ile hatipler sahnede başlarında hususi serpuşlarıyla oturuyorlardı. Saat üç buçukta diplomalar tevzi edildi. Tâli derecede yirmi beş mezundan üçü Türk'tü. Afife Hanım, Gaziantep mebusu Ali Cenani Bey'in kerimesi ve mektebin en genç güzide bir mezunesi, Berâet Hanım, Kemalzâde Ekrem Bey'in kerimesi, Nîmet Hanım, Nuri Bey'in kerimesi. Beş sene evvel tâliden mezun olmuş Mebruke Ahsen Hanım da derece-i ulyâda sanâyi-i edebiyye mezunu olarak temayüz ediyordu. Bunun için şehâdetnâmesinden başka kendisine bir de hamail¹ ta'lik olundu ve liyakatini pek isbat ettiği alkışlarla karşılandı.

Merasimde evvelâ Amiral Bristol, sonra Amerika Konsolosu Mr. Ravendal, müteakiben Madam Middletoun Advers, Mr. William Pitt, İngilizce nutuklar irat ettiler. Kolej talebelerinin cidden cazip ve ruh okşayıcı bir ahenk ile salonu tehiz eden şarkılarından sonra Dârülfünun Emîni İsmail Hakkı Bey de dahil zevat arasında sahnede idi. Nutkunda tâli mekteplerin lüzum ve ehemmiyetinden bahsetti. Amerika'yı William James ve Devey ile pek iyi tanıttığımızı, Devey'i davet edişimizin de bu takdirden münbais olduğunu söyledi. Bir mektep tesisinde hayırdan başka maksat olamayacağı için bu maksatla vücuda gelen tesisatı hüsn-i telakki etti ve mektebi Dârülfünun namına tebrik ve takdir etti.

Bundan sonra Amerika'dan sûret-i mahsusada gönderilmiş ve on bir günde İstanbul'a gelmiş olan Mr., sonra Amerika milyonerlerinden olup bu mektebe çok yardım eden Mr. George söz söyledi ve mektebin anahtarlarını temsilen birbirine kurdelelerle bağlı, bizim eski kale anahtarlarına benzer üç eski büyük kapı anahtarını kolejin yeni müdiresine verdi. Miss Katherine Adams da uzun bir nutuk söyledi. Türkiye'den müstakbelde de muavenet bekliyordu. Büyük salon davetlilerle dolu idi. Aralarında Şükrü Nâîf Paşa, Akçuraoğlu Yusuf ve Yakup Kadri Bey'le Ahmed Emin Bey, gazetemizin müdürü, eski mezunları ve ezcümle Melâhat Ziya Hanım vardı. Davetliler merasimden sonra limonatalarla i'zaz edildi."

(*Sebilürreşâd*, XXIV/604, s. 91-92).

6. AMERİKA'DA ALLAH'IN BİRLİK GÜNÜ, AMERİKA'DA İÇKİDEN SONRA TİYATROLAR, SİNEMALAR, OYUNLAR VE EĞLENCELERİN MEN'İ.

Amerika'dan İstanbul gazetelerine gönderilen ve pek ziyade şâyân-ı ehemmiyyet olan bu mektubu aynen naklediyoruz:

¹ Acaba Amerika mektebinin verdiği bu müselleş şeklindeki hamailde ne yazılıdır?

Amerikalılar harpten evvel, harp içinde dünyanın en günahkâr insanları imiş. Halk gece gündüz içki içer, meyhane ve sefahathâneler günün yirmi dört saatinde bilâfâsıla dolar boşalmış. Namuslu aile çocukları, mektep kızları bile meyhaneye gider, kendilerinden geçinceye kadar içer içer sonra göğsünü bağrını açarak kol kola sokaklara atılır, bin türlü maskaralıklar yaparlarmış. Bu umumi iş ü nûş dünyanın bu en mutaassıp memleketinde büyük bir aksülamel yapmış. Papazlar dinin en ibtidâî kavâidine bile mugayir olan bu ah-lâksızlıklara göz yummaya devam edemeyerek isyan bayrağını açmış ve içkinin aleyhinde müthiş bir mücadeleyle başlamışlar. İlk adımda arkalarında namuslu aileleri bulmuşlar. Bu çirkin manzaralardan sıkılan ve utanan kadınlar da mücadeleye iştirak etmişler. Bu suretle mücadele büyümüş. Kiliseler içki aleyhtarlığının merkezi olmuş. Hükümeti içkiyi men'e sevk için yalnız büyük sermayedarların yardımına ihtiyaç kalmış. Onlara da geceden içki içen amelenin gündüz âzami bir sa'y sarfına muktedir olamayacağı isbat edilmiş. Bu suretle memlekette en mühim kuvveti teşkil eden kilise ve sermaye birleşince bütün dünyanın hayırla karşıladığı "içki men'iyeti" kanunu ortaya çıkmış.

İçki aleyhindeki mücadelelerinde kazandıkları muvaffakiyetlerden cesaret alan papazlar şimdi yeni bir inkılâp istiyorlar. Amerika'nın bütün zevk ve sefahattan tecerrüdünü ve tatil günü olan pazar gününün münhasıran zühd ve ibadete hasredilmesini talep ediyorlar. İki ay evvel New York'ta bir papazın ortaya attığı bu fikir az zamanda dehşetli taraftar kazandı. Kiliseler hemen müttefikane bu sadây-ı ikâza iştirak etti ve bugün tam kırk bir cemiyet bu fikre taraftar bulunuyor. Hatta bu cemiyetler bir kanun lâiyhası hazırlayarak kongreye gönderdiler. Ve mebusları vasıtasıyla pazar gününün Allah'ın birlik günü addedilerek zühd ve takvâya hasredilmesini temine çalıştılar.

"Mavi Pazar" bu zühd ve ibadet gününde: 1. Bütün seyrü sefer vesâiti duracak, 2. Tiyatrolar, sinemalar, balolar, dans salonları, eğlence mahalleri bilâistisna kapanacak, 3. Posta ve telgrafhânelerinin işleri tatil olunacak, 4. Gazetelerin hiçbiri intişar etmeyecek, 5. Spora ait her nevi oyunlar memnu olacak, 6. Mesirlere, tenezzüh mahallelerine, eğlence yerlerine gitmek menedilecek, 7. O gün herkesin kiliseye giderek zühd ve ibadetle ve Allah'a günahlarını affettirmekle meşgul olması mecburi olacak, 8. Kiliseden sonra herkes evine gidecek ve ibadetine devam edecek, akraba, arkadaş ziyaretleri memnu olacak. Evvelce bir fuhuşhâne olan Amerika bugün böyle bir hayât-ı zâhidâneye avdet edecek.

Kongre gönderilen lâiyhayı süratle kabul etmediyse de bu fikri iltizam edenler mücadelelerinde devam ediyorlar. Bütün kiliseler, birçok cemiyetler seferberlik ilân ettiler. Her yerde bu cereyan lehinde konferanslar veriyor, makale yazıyor, propagandalar yapıyorlar. Ve ilk tecrübe olmak üzere Columbia havalisinde bir kanun halinde tatbikini temine çalışıyorlar. Bu günden (?) bütün kadınlar memnundur.

İşte size Amerika hayatından bir sahne. Bunu bilhassa temeddünü dine lâkaydide zanneden, her medenî memleketi dinsiz farzeden gençlerin okumasını isterim .

Newyork, M. Zekeriyya

(*Sebilürreşâd* c. XIX/469, s. 11-12).